

51485/3
10.065

о. Д-р Йосиф Сліпий

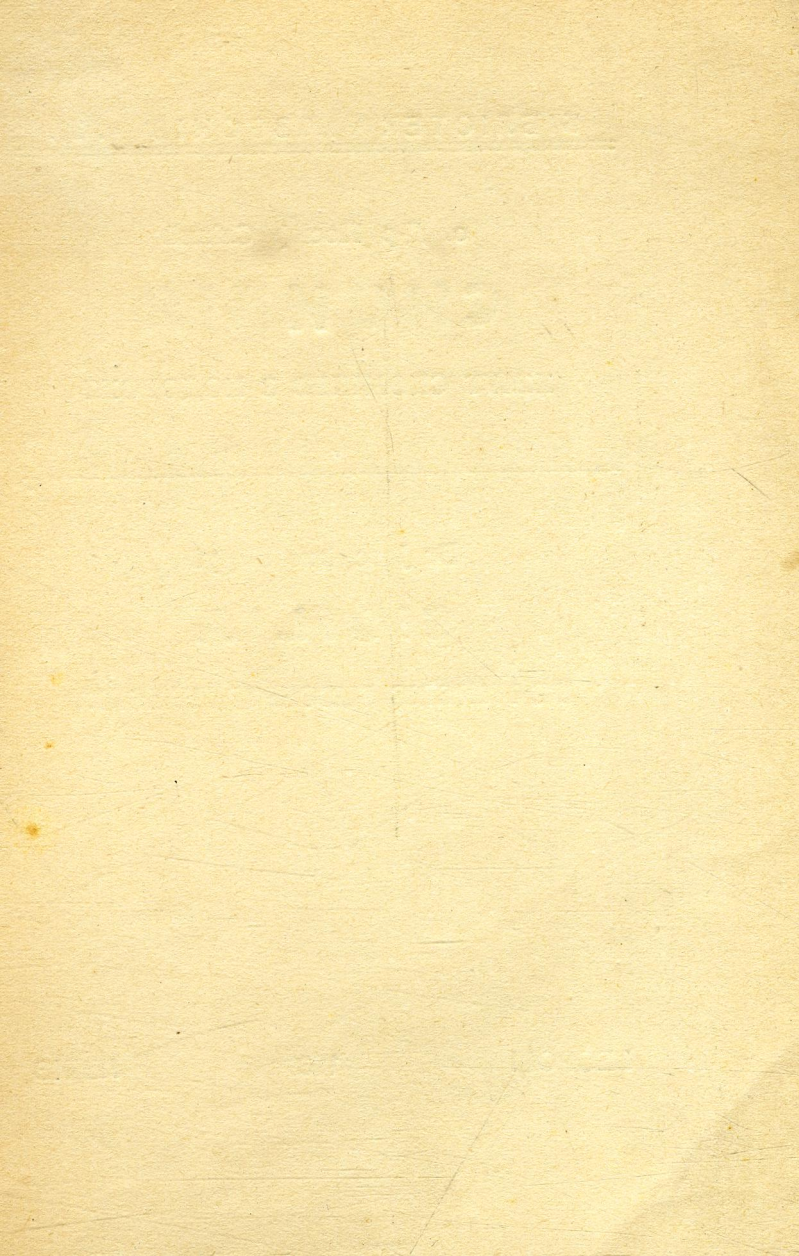
СИЦИЛІЯ

Жмут споминів
в подорожі

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00607475 (T)

БІБЛІОТЕКА „ДЗВОНІВ“ ч. 30.

о. Д-р Йосиф Сліпий

СИЦИЛІЯ

ЖМУТ СПОМИНІВ З ПОДОРОЖІ

Dr Josephus Slipyi

SICILIA

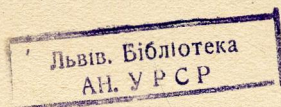
DE ITINERIS SUSCEPTI MEMORIA

LEOPOLI

1939

ЛЬВІВ

00
20
о. Д-р Йосиф Сліпий

СИЦИЛІЯ

ЖМУТ СПОМИНІВ З ПОДОРОЖІ

10.06.35

Aug 16-1980

~~01485~~

LWÓW 1939

ЛЬВІВ 1939

Wydawca: Wydawnicza Kooperatywa „Meta“,
Lwów, Japońska ul. 7.

Видавець: Видавнича Кооператива „Мета“,
Львів, вул. Японська 7.

ТЗ(4ИТ25)

Печатається за дозволом Митрополичого Ординаріату.

Druk. St. Inst. w ar. Iw. Tyktora, Lwów, Blacharska 9.

Друк. Ставр. Інст. в ар. І. Тиктора Львів, Бляхарська 9.

1. ПО ДОРОЗІ НА СИЦИЛІЮ

Хто весною їхав до Риму, зустрічав певно по дорозі багато Німців, від яких довідувався, що прямують до Риму і через Неаполь на Сицилію. Боротьба Гогенштауфів, часи Фридриха II, таки залишили в жилах Німців „Дранг нах Зіден”, що по сьогодні проявляється бодай у туристичній експанзії. Зрештою, хто вже є в Римі і Неаполі, повинен глянути і на цікавий, повний історичних споминів, острів.

27. травня 1937., будучи в Римі, вибрався я також на Сицилію.

Поїзд несеться скоро по римській кампанії, оспівуваній і клясиками. Вона зберігає все ще свій давній принадний чар спокою і безжурного затишшя. Поважно сторчать муровані водопроводи, що наче довга аркада тягнуться з недалекого пасма гір до Риму. Широкі, безкраї винниці, перетикані пальмами, кипарисами і сивими оливками, а там череди овець на пасовиськах, то знову помаранчеві й цитринові сади навівають на душу поетичний спокій. Попри міста і села,

що попригулювались до узбіч гір, пробігає поїзд, а за ним у думках давня історія воєн, облог, налетів орд на ці землі, де кожний квадратний метер має на собі більше історії, як у решті Європи цілі милі. Новий залізничий шлях тягнеться вздовж побережжя (бо старий іде серединою півострова біля Монте Кассіно), зближається час від часу до берега і відслонює прегарні види на море з свіжим, легким воздухом. Минаємо нове місто з європейським комфортом Літторію, яке Муссоліні побудував на висушених багнах. Вечоріє, ми в Неаполі. Треба пересісти на другий поїзд до пристані.

Вечір, доходить дев'ята година. Полагодивши провірки й оплати, всідаю на корабель, що пливе прямо до Палерма. Прегарна панорама! Побережжя, місто Неаполь, пристань освічена тисячами світел, які наче ясна нитка обвивають усі заливи. Серед них мерехтять зелені, червоні й сині світла реклям. Спокій запанував над цілим містом, не чути ні гамору ні метушні, ні співу. І на кораблі не веде ніхто голосних розмов, всі наче піддалися настроєві. Здалека видно Везувій з пасмугою ясного диму, що опанував цілий краєвид і наче стеріг самопевно нічного спокою. Не можна відірвати очей від

чарівного виду. Нагадалась мені подекуди ще краща панорама Царгороду, коли вечером відпливав корабель до Св. Землі через освічені мільонами світел царгородські заливи.

Корабель став злегка відчалувати. Поверхня моря спокійна. Здавалось, корабель наче сунувся по рівнині. На ясний небозвід з безліччю зізд викотився повний місяць і відбився в плесі. Вимріяна, ідеальна, тепла полуднева ніч, повна таємности і принади. Зникають береги, лише вода і погідне чисте небо у своїм повнім маєстаті.

2. ПАЛЕРМО І ЙОГО ІСТОРІЯ

На другий день (28. V.), в 8.15 год. вранці стали виринати береги Сицилії, зразу ледви видні, та потім щораз більші і вищі, рудаві і ген, далше на верхах, вкриті зеленню. Ось острів, що має свою окрему і багату історію. І в Церкві відограв він колись—*Μεγάλη Ἑλλάς* — Magna Graecia — визначну ролю. Сицилія то окремий світ, нині з 4 міліонами мешканців. Старовинний міт зображує її як великана Тифея: його рот це Етна, а зв'язані ноги це західній кінець острова. Він лежить горілиць, два роги східнього берега то піднесені руки.

Ось як співає муза Каліопа в Овідових *Метаморфозах* (Тіфон):

„Перша Церера наш ґрунт розвернула закривленим
плугом,

„Перша землі наддала делікатнішу страву та овоч.

„Перша закони дала — та й все тут дарунки Церери.

„Я-б її славилася тут, коли б мала спроможність

зложити

„Вірші, що варті її, бо хвали ж вона варта запевно.

„Острів бучний Трінакріс, що лежить на громаді

Гігантів,

„В дужій ваготі своїй надавивши їх всі, пригнічає,
 „Теж і Тіфона, що смів до етеру піднести надії;
 „Цей же змагається ще і силкується часто підвестись,
 „Тільки правицю йому Авзонівський Пелор іще давить,
 „Лівую руку Пахін, Лілібей же натиснув на ноги,
 „Голову Етна стиска; Лежучи отам завжди на спині,
 „Кида пісок він і геть викида собі полумя ротом.
 „Часто силкується він від тягару землі відволатись,
 „Скинути міста важкі та великі гори із тіла.
 „Тим то тремтить і земля і лякається цар мовчаливців,
 „Як би в широку щіль не відверлась земля

і зненацька

„Світло, що пройде у щіль, не злякало тремтячої тіни.
 „Лиха цього боючись, із темрявих будинків господар
 „Вийшов і в гарнім візку, що запряжено чорними

кіньми,

„Дбало обїхав усі Сицилійського краю підстави” *).

У заливі, на плоскім спаді, терасовато розложилось Палермо, стара грецька пристань Панормос. Одначе його заложили Фенікійці, і тому здавна підлягав він Картагіні. Картагінці провадили тут війни з Римлянами, які врешті в 254. р. здобули Палермо. Картагінський вожд Гамількар укріпився був на горі Айркте, тепер Пеллегріно, але не вдержався. Нині видно цю гору з корабля, і готель на верху, який там поставлено, щоб

*) Іван Сердешний (Стешенко): *Метаморфози Овідія Назона* — Львів 1893, 95.

заманити гостей претгарним видом. Але, як розказували на кораблі, готель стоїть пустий, і власник мусів опустити високу позицію, якої колись не міг вдержати і Гамількар.

Я заїхав до католицької Малої Семинарії византійського обряду, в якій виховується 20 учнів, що потім, коли мають покликання до священства, йдуть до Грецької Колегії в Римі. О. Ректор Пернічяро прийняв мене радо, тим більше, що я мабуть перший Українець духовний, що заїхав до їх Семинарії. Вона приміщена за містом у літній віллі, бо будинок Семинарії з претгарною церквою в середині міста винаймали школі, щоб фінансово підсилитися. Але тепер бачать, що це дуже не вигідно, і думають переноситися до міста. Теперішня вілля положена серед цитринового, помаранчевого й бананового саду. Семинаристи, веселі й моторні, розпитували про наші церковні відносини, які овочі в нас ростуть, яка школа, про збірки поштових значків, тощо. Мило сховався з ними час, проведений на вечірнім відпочинку.

Зараз по Службі Божій вибрався я до кард. Лявітрано, архієпископа, щоб подякувати йому за запрошення на Унійний Конгрес до Риму. Вулицями видно багато палат, передусім з норманських часів, з византійською

та арабесковою орнаментикою. Стара й бурхлива історія, що творить головну частину середньовіччя, читкими буквами писала тут свої скрижалі. Чужі війська пересувалися по Сицилії, як по шахівниці. Від VI. до IX. ст. панували тут візантійські цісарі. В 535. р. Белізар здобув Палермо від Готів, а в 830. р. завоювали його Сарацени, так, що в Палермі мешкав емір. Вже передтим, в VII. ст., почали Араби виправлятися й нападати на Сицилію. Візантійці побудували багато твердинь і скріпили флоту, але в IX. ст. Араби осіли коло Мацари і дібралися до Сиракуз. Візантійці відперли їх, однак Арабам прийшли на поміч корсарі (магометани) в 829. р. і допомогли їм у 878. р. здобути і збури Сиракузи та потім Таорміну, осередок Візантійців на Сицилії. Ось так панували Араби півтора століття. Християнам не можна було тоді будувати церков. Положення було важке і виглядів на освободження не було. Щойно коли на місце династії Аглярів прийшла згодом династія Фатимідів і відділилася від Африки, можна було думати про прогнання Арабів.

В 1038. р. після візантійський цісар на-ємне військо (з Русичів і Варягів) до Сицилії. До нього прилучилися і Нормани, які перейшли з Салерно і освободили острів від

наїздників. Та коли византійський вождь Маніякес хотів зробити себе всевладцем Сицилії, Нормани виступили проти нього. Війна розгорілася в цілій Сицилії так, що скористали з цього магометани і запанували знову над островом. Треба було ждати міжусобиць між Алі Ібн Мама, провідником арабської аристократії, і Магометом Ібн Тімма в Сиракузах. Ібн Тімма, побитий, закликав Норман, що з допомогою Роберта Гвіскарда, князя Апулії, і Рогера, князя Калябрії, побити Арабів і здобути від Сараценів Палермо та цілу Сицилію. Син Рогера, Рогер II., в 1130. р. казав коронувати себе на короля. За нього повстала *Capella Palatina*. Його наслідником був Вільгельм II. (1167). В тім часі побудовано катедру в Монреалю. Він умер без сина, і тому прийшли Гогенштауфи — Генрих VI. і Фридрих II., розпочинаючи новий період боротьби.

Коли Папа викляв був Фридриха II. в часі хрестоносних походів, тоді дав Сицилію братові французького короля, Карлові з Анжу. Сицилійці, невдоволені прикрим пануванням Французів, справили „сицилійську вечірню” 31. березня 1282. р. і в самім Палермі вирізали 2.000 Французів. Почин до різні дав прихильник Гогенштауфів, *Giovanni de Procida*, лікар, що його Карло позба-

вив майна. Карло вислав флоту проти Сицилії, але Петро з Арагонії, як наслідник Гогенштауфів, вже стояв із своїми кораблями коло Трапані і йому піддалася ціла Сицилія. Ось таку історію за час середньовіччя проходив цей острів; її нікими свідками залишилися численні будівлі і пам'ятники.

Знання історії тут конечно, бо інакше пройдете побіч пам'ятників і не звернете на них належної уваги. Ріжні деталі доповнять і поширять ваше знання.

3. КАТЕДРА, КАРД. ЛЯВІТРАНО І ВИЗАН- ТИЙСЬКІ МОЗАЇКИ

І справді на кожному кроці пам'ятник, що нагадує якусь дуже важну дію. По дорозі звертає на себе увагу театр Polyteama, збудований в грецьким класичнім стилі, з мальованими киноварем мармурами, на старогрецький зразок.

Доходжу до катедри. Вона стоїть на просторій площі. Віком сягає XII. століття. Деякі прибудови пізнішого походження. Норманський стиль (мішанина готичного й арабського), дрібна декоративна різьба, сарценський дах, жовтаво-кремова краска цілої будівлі ззовні надає їй своєрідного вигляду. Дзвіниця злучена з катедрою великим луком.

Нутро у виді латинського хреста, тринаве, з могутніми колонами. У бічній наві гробівці королів і тому катедра тісно зв'язана з історією Сицилії. В ній спочивають історичні особи. В порфіровім саркофагу лежать цісар Генрих VI. († 1197) і Фридрих II. († 1250). Оба гроби отвирали археологи і знайшли тлінні останки в цісарських оде-

жах, з відзнаками. За Фридрихом II. спочиває Рогер II. († 1154). Над саркофагом небозвідний бальдахим. У підземній церкві поховані 24 архієпископи, а між ними й основник катедри Walter of Mill († 1190).

Побіч катедри — стара, величезна архієпископська палата. В середині в салях висять на стінах портрети архієпископів. У ждальні багато гостей. Кард. Лявітрано невеличкий ростом, природний у поведінці, скоро орієнтується. Великий прихильник Унії, був Папським делегатом на Сході, визнається у східних церковних справах, бачить велич зєдинених Церков, але й нераз непереможні труднощі. Розпитується про наші церковні справи й унійний рух. У Сицилії живе ок. 20.000 Альбанців византійського обряду. Багато з них під зовнішнім напором златинщилося. Кардинал старався, щоб вони дістали свого єпископа, що й сталося саме восени 1937. р.

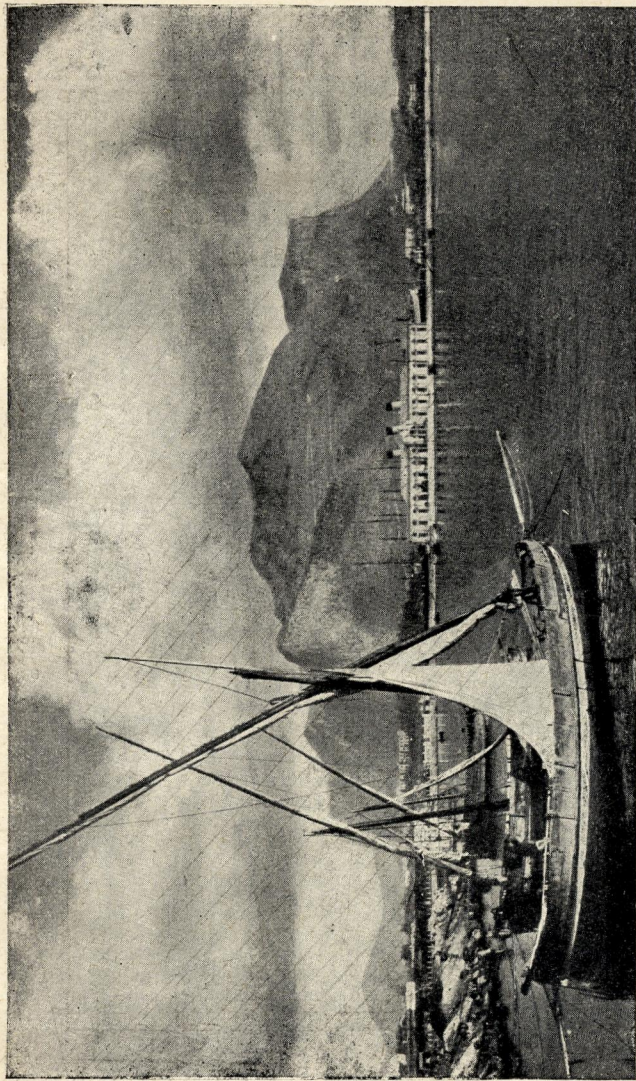
На ту ціль хоче він віддати церкву „La Martorana“, яка належала колись до византійського клиру, як свідчать унутрі прегарні мозаїки. Церква названа так від Альойсії Марторана, основниці монастиря, якій передано церкву в 1591. р. Храм заложив вожд Рогера, Георгіос Антіохійський. У ньому три нави, переділені гранітовими орі-

ентальними колюмнами. Головна прикраса це мозаїка. Ікони представлені поважними красками: Благовіщення, Успення, Введення в храм, св. Йоаким і Анна, Христос коронує Рогера, з підписом *Ρογεριος ηηξ*, ктитор Георгіос клячить перед Божою Матір'ю.

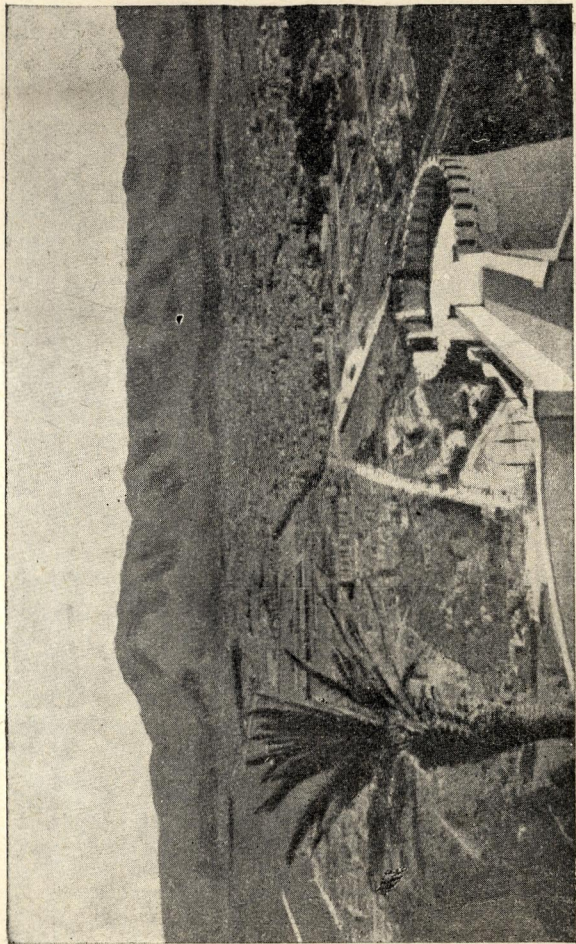
Увагу кожного прохожого на **Piaazza Bologna** звертає велика бронзова статуя цісаря Карла V., як він присягає на сицилійську конституцію.

Побіч **Museo nazionale** — багатий на різьби, метопи з різних святинь, предмети з викопалищ, почавши від передісторичних часів, жемчуги, монети, образи, тощо. Зразок палермійських мозаїк є **Palazzo Reale**. Це найцінніша річ.

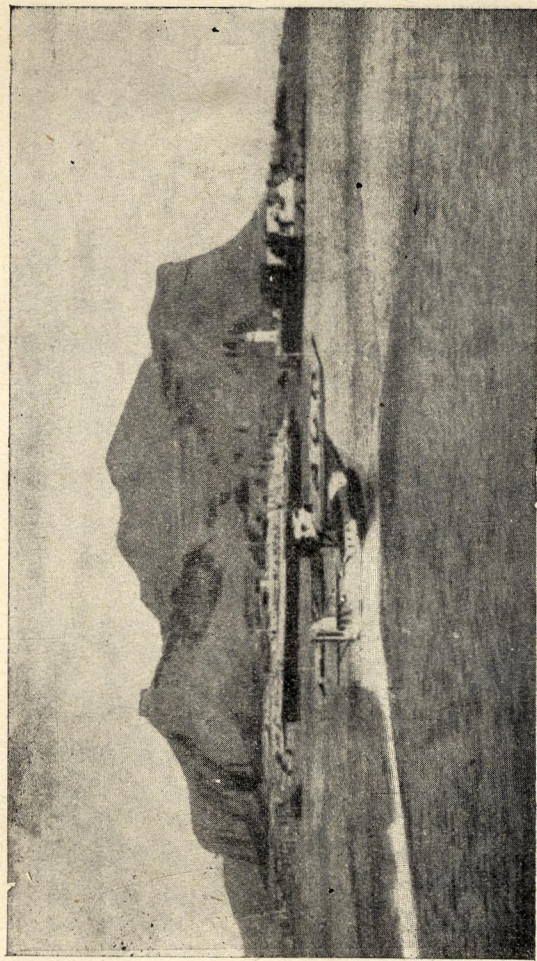
Королівська палата положена на найвищій узгір'ї міста. Побудували її Араби ще в IX. ст. на місці давньої римської претури. В XII. ст., за норманських часів, палата була королівською резиденцією. Улаштована вибагливо. Найкраща тут каплиця. Подвіря прикрашене колюмнадою. До королівської палати не було вступу, але до каплиці я міг увійти, хоч тепер її реставрують. Поставлена Рогером II. в 1129. р. Досить простора, 32 м. довга, 13 широка. Високої мистецької вартости мозаїки, чудова гра красок у півтемряві, старовинний византійський і сарацен-

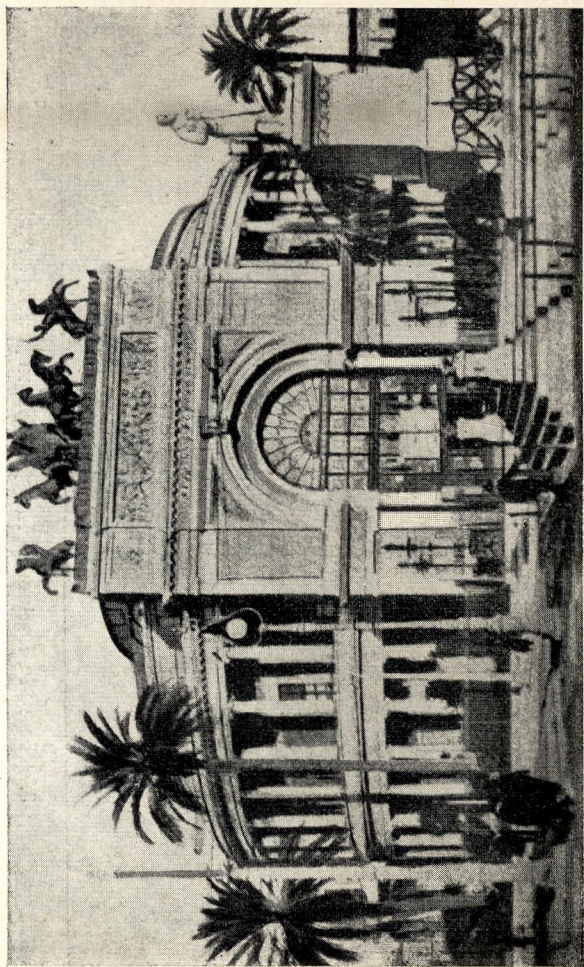
1. Monte Pellegrino в Палермі. На морі вітрильник.

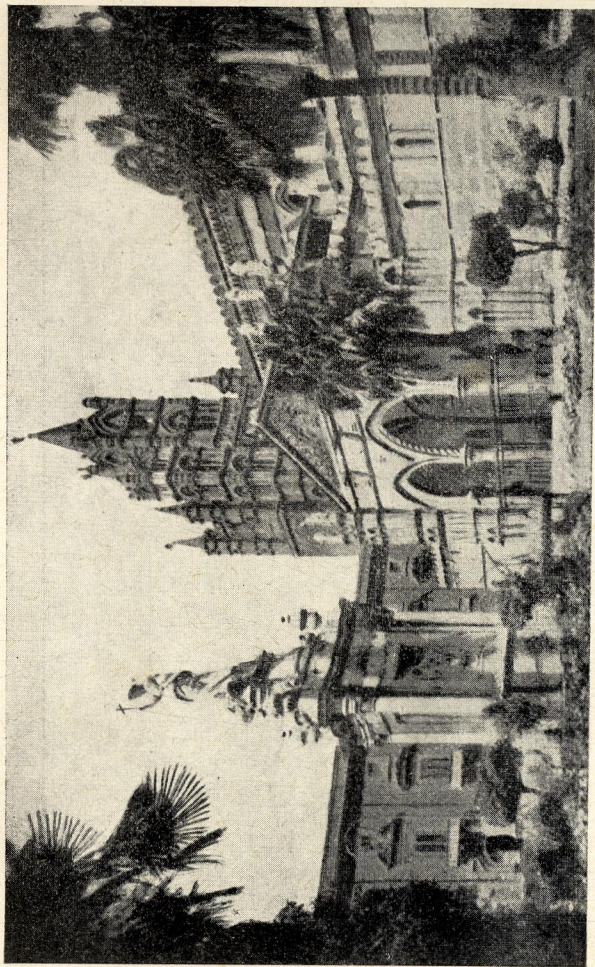
2. Загальний вид Палерма.

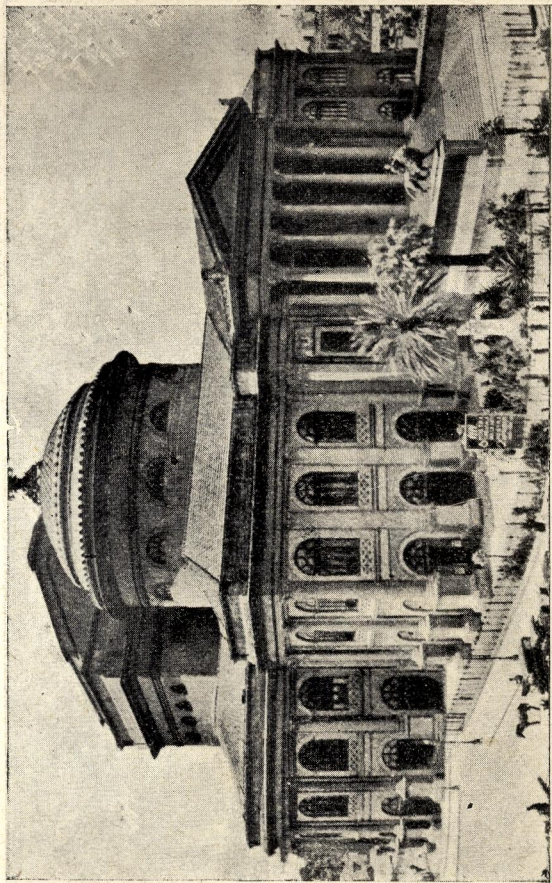
3. Monte Pellegrino в Палермі. На морі гідропліяч.

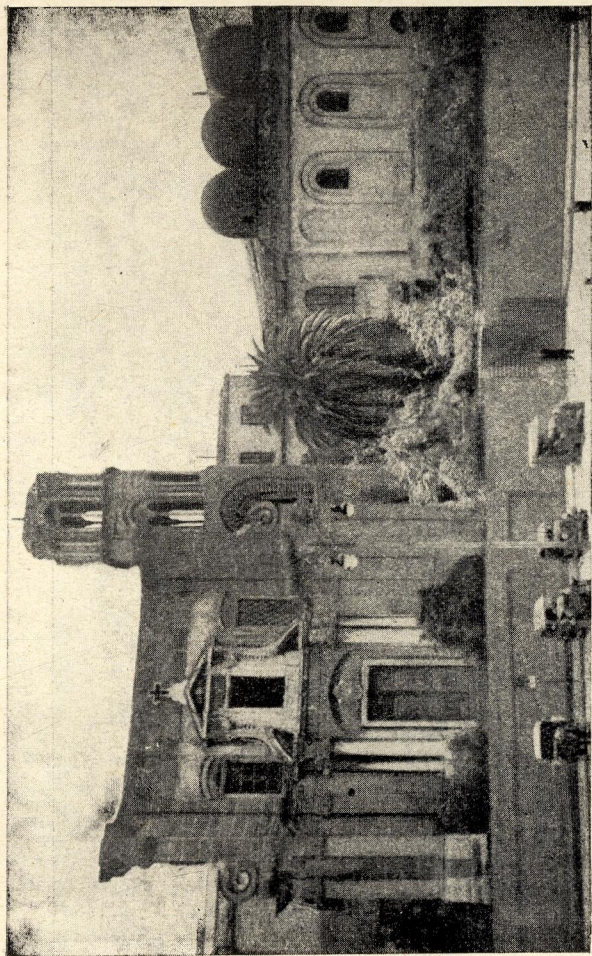
4. Політеама в Палермі.

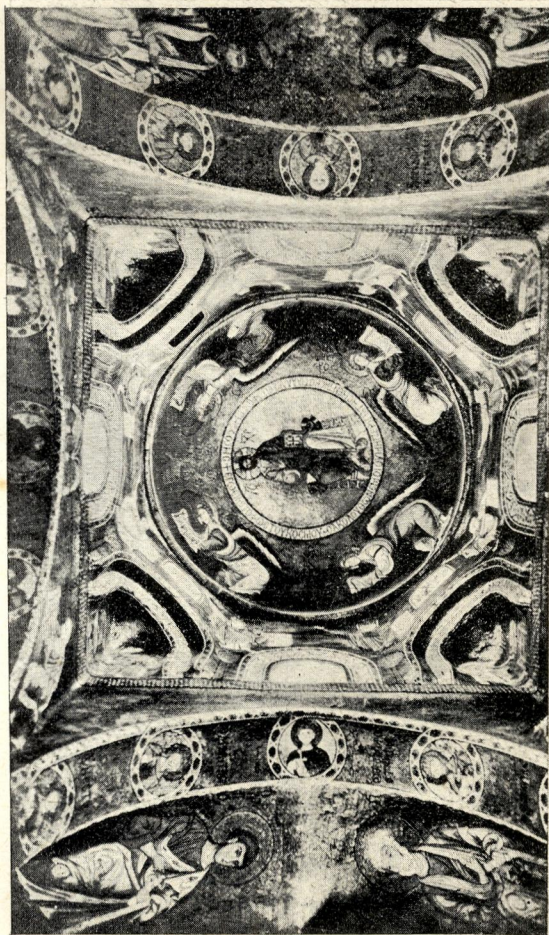
5. Катедрa в Палермі.

6. Великий Театр у Палермі.

7. Церква Марторана в Палермі.

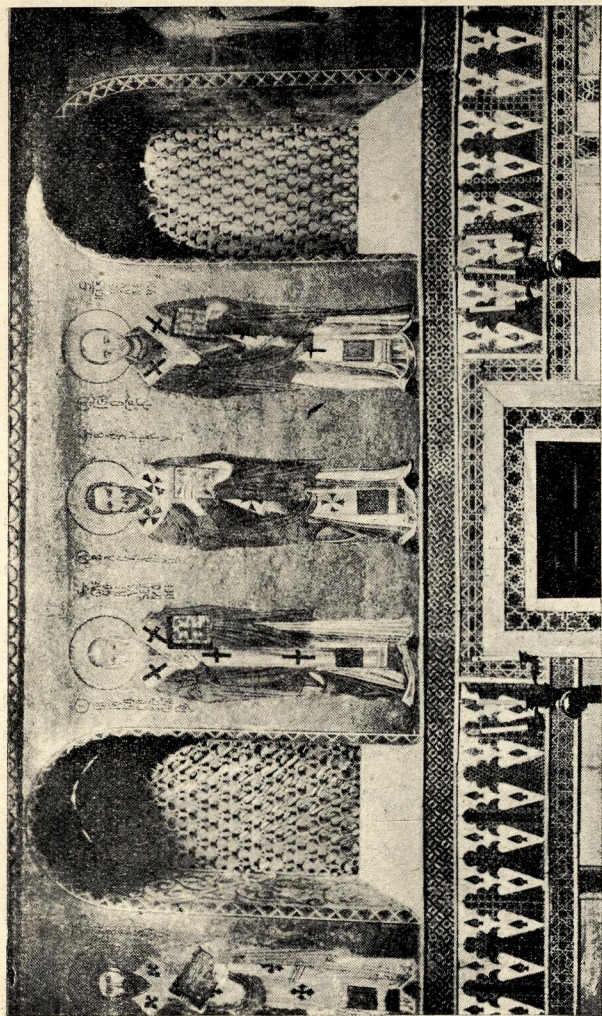
8. Копула церкви Марторана в Палермі.

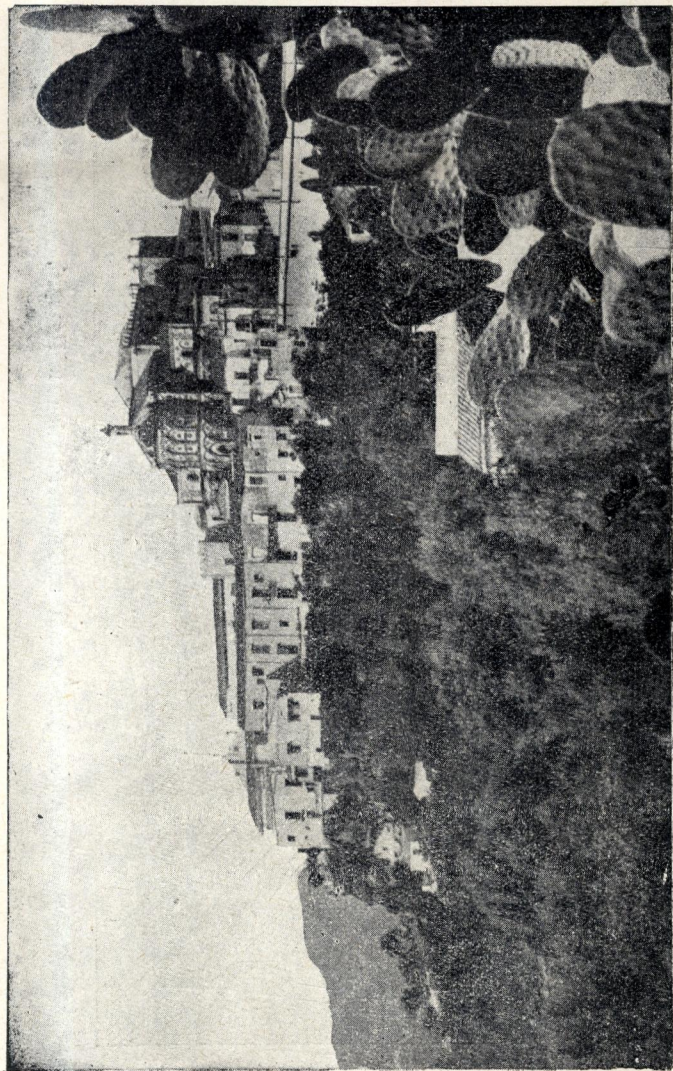
9. Коронація Рогера II. Мозаїка в церкві Марторана в Палермі.

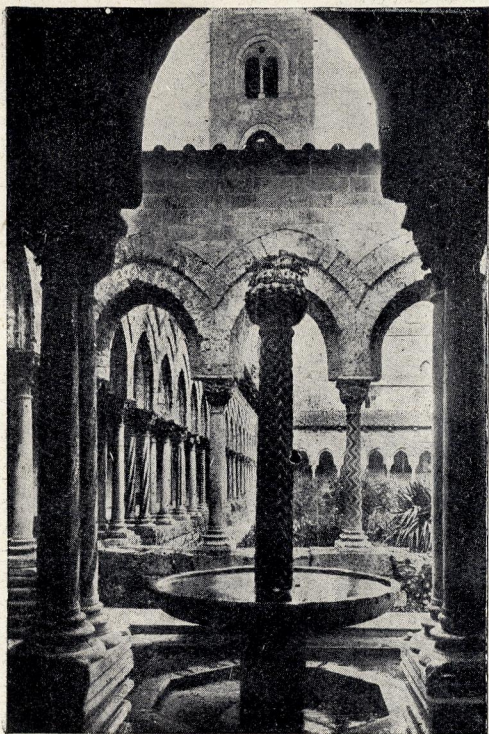
10. Ісус Христос. Візантійська мозаїка з XII ст. в Сарелла Palatina в Палермі.

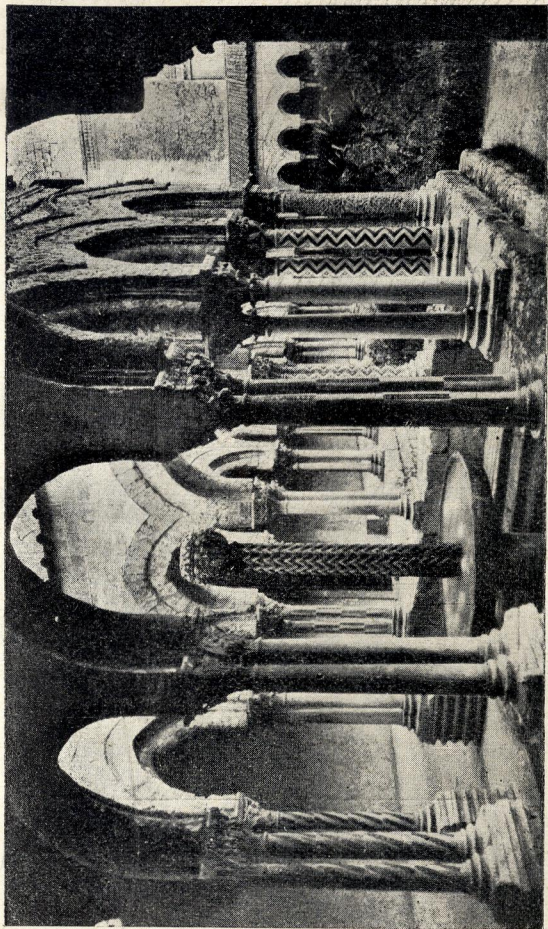
11. Частина мозаїк з Capella Palatina в Палермі.

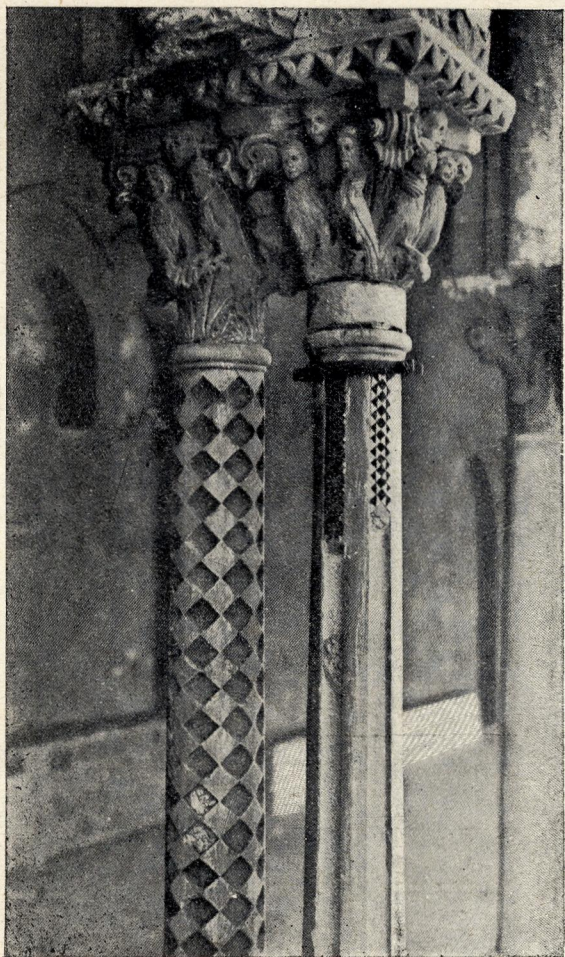
12. Загальний вид Монреалю.

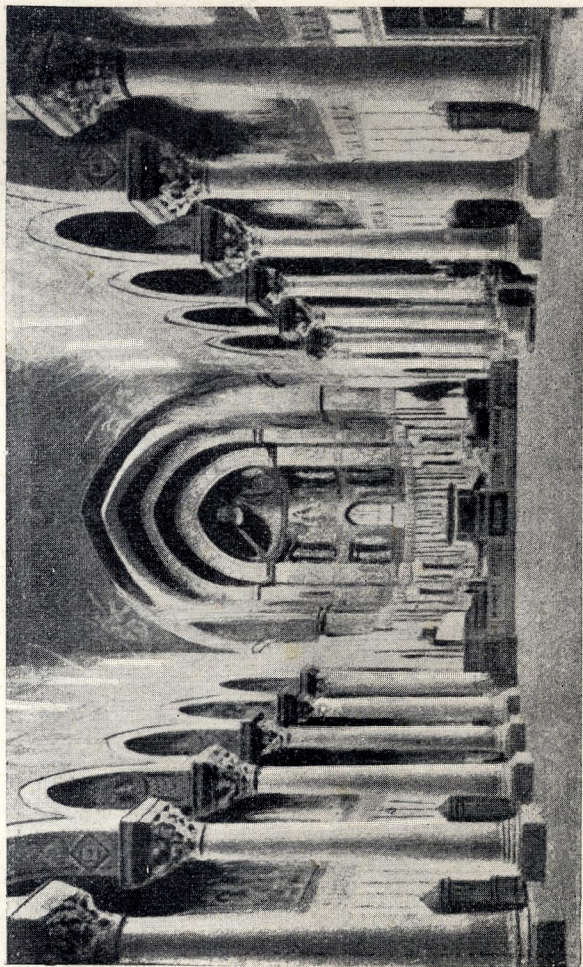
13. Колумнада бенедиктинського монастиря
в Монреале.

14. Колюмнада і фонтан з XII. ст. в монреальському бенедиктинському монастирі.

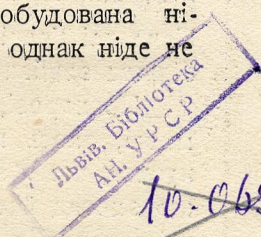

15. Капітелі колюмн у бенедиктинському монастирі
в Монреале.

16. Нутро катедрѣ в Монреале (XII. стол.).

ський стиль та західні форми творять гармонійну цілість. Коліумни з єгипетського граніту, „cippolino“ і білого мармуру. Осьмигранна з 8 вікнами копула надає цілій будові королівського маєстату. Велика мозаїка Христа в абсиді, сцени зі Старого Завіту, далі Божа Мати, св. Яків, Петро, Андрей, св. Йосиф, Пророки, один образ кращий від другого. Постаті виступають живо, бо саме мозаїка має цю прикмету, що образи виглядають назовні живіші, ніж мальовані. Нагадалася мені цісарська каплиця в Познані, копіована з Capella Palatina, побудована німецьким цісарем, — про яку однак ніде не говориться.

4. МОНРЕАЛЕ І ЙОГО ЦІННОСТІ

Пополудні поїхав я з о. ректором Пернічяро, що став в міжчасі єпископом, до Монреалю, щоб оглянути і там славну катедру з мозаїками. Монтреале положене на горі серед помаранчевих і цитринових садів, сім кілометрів від Палерма, і має нині ок. 30.000 мешканців. Їдеться трамваєм і ввесь час мається око гарний вид на Палермо та на гори П'яна деї Гречі (Piana dei Greci), де є найбільша альбанська парохія.

По дорозі, службовик трамваю почав зі мною, якось несміливо, розмову. Він припускав, що я з Галичини, і коли виявилось, що здогад його був правдивий, дуже тим утішився. Він сам у часі війни був довший час у Карпатах і навчився трохи нашої мови. Дуже нарікав на сніг, що, бувало, як почав падати, „то не міг найти кінця”. Чув теж, що багато Українців жило в полоні на Сицилії.

Катедра положена в середині міста, ззовні мало помітна під містецьким оглядом. Як я згадував, збудована в 1189. р. королем Рогером II, також у норманському стилі, разом із замком, який переняли ОО. Бенедик-

тини на монастир. До середини проводять бронзові двері з плоскорізьбами і византійською орнаментикою (43 сцени з Старого і Нового Завіта). Всі мозаїки на золотім тлі, як і в Палермо.

Цілий храм виложений мозаїкою — простір 6.400 квадр. метрів. Вірний, що вступає до святині, відразу переноситься в інший світ. Його зустрічає поважний, величезних розмірів, в синім хитоні, благословлячий Христос в абсиді. В лівій руці держить Євангеліє, відкрите на тексті: „Я є Світло світа”, по латинськи і грецьки. Перше вражіння проймає кожного до глибини душі. Далі видно розмальовані події з Старого Завіту (сотворення, гріх, ковчег Ноя, патріярхи, 23 предки Христа, Енох, Ной і Мелхиседек, Іван Хреститель та ін.) і Нового Завіту (життя Христа, Пречиста Діва, Христос коронує Вільгельма II.). Архангели мають павині крила і синьо-білі або зелено-білі пера. Пророки кожний з написами. Німби червоно-білі або біло-сині над головами. Св. Петро держить хрест і ключі, св. діякони Стефан і Лаврентій кадильницю і Євангеліє. Величезне багатство красок і форм. Тисячі осіб, і кожна інша.

Дуже гарна сцена будови корабля Ноя, так, аж видно як робітники звиваються і пилами ріжуть дерева. На другім образі Ной впроваджує звірята до корабля, на тре-

тім — вертає голуб з оливною галузкою.

Деякі сцени, як сотворення світа, пестрі звірята і птиці, жертва Авраама, вавилонська вежа, Ісаак посилає Єсава на лови, з Нового Завіту мудрці на баских кониках, втеча св. Йосифа до Єгипту, Христос уздоровлює паралітика, прокажених, чудо помноження хлібів, ученики приводять ослия для Христа — остануть раз на все в пам'яті, хто на них дивився.

І Вільгельм I. і II., що за їх часів будувалася катедра, поховані у правій наві. В лівій спочиває мабуть Людвик IX. (†1265). Монреальська катедра різниться від інших византійських мозаїкових храмів тим, що має багато світла; вона ясна і її геніяльна орнаментика трохи відмінна від софійської та венецької. Кільканацять кроків від катедри стоїть згаданий монастир Бенедиктинів. З прегарною аркадою (cor-tile) квадрат, 50 м. довжини, з мистецькими колумнами.

Накінець відвідав я ще архієп. Філіппі, що був Апостольським делегатом у Царгороді. Він мешкає в гарній, ренесансовій палаті. Гостинний архієпископ визнається також в українських справах. Воно не раз аж дивно, що люди, які далеко живуть від нас, так добре поінформовані про наші справи і розповідають подробиці, про які я сам не раз не знав.

5. ДОРОГА ДО СИРАКУЗ І СТАРОВИННА ІСТОРІЯ СИЦИЛІЇ

На другий день, 29. травня, я поїхав до Сиракуз, — бо бути на Сицилії і не поїхати до Архимедового міста, якось не випадало б. Рано, по Службі Божій, яку співали всі семінаристи по грецьки, попрямував я на залізничий двірець. Треба було переходити через ринок. Безліч ослів і осликів, великих і малих, що привезли ярину, стояли на площі і ржали дивними голосами. Такий концерт ледви чи ще де можна почути. Бачив я теж, як везли велику рибу, іноді 3 м. довгу — саме був сезон на полов *topno*.

До Сиракуз далека дорога, але торпедовий вагон (*lattoria*) жене дуже скоро. Зразу прямує понад море, а далі підноситься вгору. Лани збіжжа — 3/4 Сицилії засіяні пшеницею — тут простиглого й зібраного, там зеленого, на різних плоскорівнях. Жнива починаються з кінцем весни і тривають до осені. На долах доспіває збіжжа раніш, на горах пізніше. Так само й ярина (лани бобу), виноград і овочі. Сицилійські вина (Марсаля, Мессина, Сира-

кузи) важкі, до 17% алькоголю, тому їх мало пють, і мабуть тому не видно в Сицилії грубих людей, як у Італії. На горах понасаджувано цілі гаї евкаліптового дерева, щоб витягали воткість і чистили воздух. Тоді, очевидно, менше комарів і — пропасниці.

Ближче Катанії, заснованої Халкедонцями в 729. р. до Хр., пусті, нагі гори, в яких є копальні сірки (zolfo). Колись промовляв тут Алькібіяд і намовив Катанців до боротьби разом з Атенцями проти Сиракуз. З Катанії дорога веде знову камінистим тереном понад море. Варто було вступити до Таорміни, що славна з найкращого краєвиду на Сицилії і була історичним містом за византійського панування до X. ст. Одначе лише отримання вимагало забагато витрати часу, і тому я поїхав далі крізь найурожайнішу долину Сицилії, про яку згадує вже Ціцеро, до Сиракуз.

Поїзд зближається під Етну. Вона округла і має до 140 км. в обводі. Верх обвила мряка. В осени, коли вона спокійніша, можна підїхати і під сам вершок. Що ближче під Етну, то скелі й узбіччя більше нагі.

Разом зі мною їхав, як показалося пізніше, лікар; хоч з вигляду непривітливий, в розмові був дуже милий. Медицину кінчив у Палермі; має свою віллу недалеко колиш

ньої Архимедової вежі, з якої Архимед па-
лив ворожі кораблі, а він лікує хорих. Роз-
мова зійшла на стару історію Сицилії.

Міти розповідають — казав мій спів-
розмовець — про кикльопів, і з тих перед-
історичних часів є останки кикльопських му-
рів на Monte S. Giulano. Опісля мешкали
на Сицилії Іберійці й Сиканці, а з Італії за-
вандрували Сикилійці. До тих первісних
мешканців прийшли Фенікійці (XI—IX ст.),
оснували кольонії і привезли тканини (слав-
ну колись багряницю), та посудини, які збе-
рігаються до нині по музеях. З Фенікійцями
прийшли і Елімійці троянського, чи півсе-
мітського походження. Накінець у VIII. ст.
приплили Греки (Халькіс і Коринт) та осну-
вали кольонії. Коринт заложив Сиракузи,
Родос — Гелю (Terra nova); а Геля осну-
вала Акрагас.

Коли Греки гнобили й визискували Фе-
нікійців, — закликали вони посвоєчених Елі-
мійців та Картагінців, і тому міста Motye,
Solöis і Раполнос стали картагінськими
провінціями, з якими сицилійські Греки му-
сіли вести війни. Греки (полководець Ге-
лон) побідили під Гімерою. Сиракузи і Акра-
гас процвітали за Гіерона I., брата Гелона.
Піндар і Аїсхіль, які в V. ст. прийшли на
Сицилію, величали його. Також жили там

Емпедокль, поет і філософ, Горгіяс, поет Теокрит і ін. Поставили чудові святині, геленська культура заволоділа цілим краєм. От бачите, — казав лікар, — яких славних людей мала Сицилія. А говорив він це з таким дитинним пройняттям і радістю, що аж дивно було.

По містах панували тирані, а їх не раз за жорстокість проганяли. Згодом між Дорійцями і Йонцями повставали міжусобиці, з яких скористали Картагінці і в 409. р. опанували Сиракузи, Акрагас, Гелу і ін. Тиран Діонісій I. (406. р.) в Сиракузах зібрав всю силу і прогнав Картагінців, тому що малярія кинулася серед картагінського війська. За нього Сиракузи дійшли до найбільшої сили. Та нашої історії не кінець!

В Абатоклі у Мессинії найнялися були у військо Мамертинці, сини Марса, і потім оснували там державу, незалежну від Сиракуз і Картагіні. Вирушив проти них Гієрон II. з Сицилії в 274. р. і облягав їх. Тоді Мессинці предложили твердиню Римлянам в 264. р., а ці розпочали I. пунійську війну (264 — 241) і знищили Картагіню. Гієрон II. удержався як союзник Риму до 216. р. і вмер як 90-літній старець. За нього жили поет Теокрит і Архимед († 287. р. в Сиракузах).

Наслідники Гієрона виступили проти

Риму, але Римляни здобули Сиракузи і Акрагас через зраду. Опісля Сицилія стала провінцією Риму і його шпихлірем. Невільники управляли землею і випасали худобу для великих посіlostей римських патриціїв. Звідсіть і надужиття, здирства, а в наслідку війни невольників (139—101). Ціцеро обжаловував управителя Верреса (73—71) за жакливу господарку. Він також подає і опис із Сиракуз *).

В часі мандрівки народів Сицилія впала. Прийшли Франки і Вандали, але, побиті, лишили Сицилію Одоакрові. За Теодориха перейшла Сицилія до Остроготів. Белізар, византійський полководець, здобув Сицилію в 535. р. і Византійці панували там до 9. століття.

Слухаючи оповідання з ріжними епізодами, я не завважив, що ми доїжджаємо до пристані. Велика обемом і замкнена молями. Розмірами пригадує, що колись, за грецьких часів, Сиракузи нараховували до пів міліона мешканців. Найперше поїзд прямує через узгір'я, на яких за Архимедових часів стояло Епіполе. Звідси видно пристань як на долоні, тому для Архимеда була легка огнева операція. Король Гієрон поставив був тут велику палату, а Діонісій I. — Акрополіс.

*) *Oratio Verr.* IV. 117.

Сиракузи мали спершу дорійський, аристократичний устрій. Негодування викликали повстання і вигнано великих земельних власників. Останні закликали тирана Гелона з Гелі і ввійшли назад до Сиракуз, але тоді остали під пануванням Гелона (485. р. пер. Хр.). По Гелоні наступив його брат Гієрон I. (476 — 467). Коли Сиракузанці хотіли зберегти на Сицилії своє панування, Сегести закликали Атенців, які завоювали в 414. р. Епіполе, одначе там не вдержалися. По внутрішніх спорах засів на престолі Діонисій I., що відпер Картагінців. Він обвів Сиракузи муром, 20 км. довгим. Про його сина Діонисія оповідають, що він здер зі статуї Зевеса, що стояла в його святині, золотий плащ, що його жертвував Гелон з золота, здобутого на Картагінцях. Мав Діонисій додати саркастично, що плащ зазимний на зиму, а зтяжкий на літо, і дав на те місце вовняний.

Коли Картагінці стали знову напирати на Сиракузи, ці останні закликали до помочі (277) Пирга, який хотів заволодіти Сицилією. Але даремно, бо мусів покинути Сицилію, а Сиракузанці вибрали королем Гієрона II. Його внук Гієронімос перейшов на сторону Картагінців і спричинив втрату не-

залежності Сиракуз. Тоді боронив їх Архимед, та вкінці в 213. р. Марцель здобув таки Сиракузи. Від тоді впали славні Сиракузи до рівня незамітного міста, яке має тепер ок. 35.000 мешканців.

Страбон (143 — 127 перед Хр.) числив мешканців Сиракуз на пів міліона, а місто на 33 км. в обводі. Це було коли не найбільше, то певно одно з найбільших старовинних міст.

Ми розпрощалися з лікарем, і може більше не побачимося. Все ж таки лишив він у мене прегарне вражіння ввічливого, скромного сицилійського громадянина і Архимедового сусіда, що захоплений був мітами й історією своєї батьківщини.

Життя пливе своїм руслом, майже ніхто не цікавиться тепер давньою історією, навіть не звертають уваги на гріб великого і скромного ученого, що остане зразком для всіх віків. Вже Ціцеро чванився, що аж він відшукав гріб, а ніхто з його співжителів не займався тим.*).

*) *Iam ex eadem urbe humilem homunculum a pulvere et radio excitabo, qui multis annis ante fuit, Archimedem. Cuius ego quaestor ignoratum ab Syracusanis, cum esse omnino negarent, saeptum undique et vestitum vepribus et dumetis indagavi sepulcrum. Tenebam*

enim quosdam senariolos, quos in eius monumento esse inscriptos acceperam, qui declarabant in summo sepulcro sph eram esse positam cum cylindro. Ego autem cum omnia collustrarem oculis — est enim ad portas Achradas magna frequentia sepulcrorum — animum adverti columellam non multum e dumetis eminentem, in qua inerat sphaerae figura et cylindri. Atque ego statim Syracusanis — erant autem principes mecum — dixi me illud ipsum arbitrari esse, quod quaererem. Immissi cum falcibus multi purgarunt et aperuerunt locum. Quo cum patefactus esset aditus, ad adversam basim accessimus. Apparebat epigramma exesis posterioribus partibus versiculorum dimidiatis fere. Ita nobilissima Graeciae civitas, quondam vero etiam doctissima, sui civis unius acutissimi monumentum ignorasset, nisi ab homine Arpinate didicisset.

6. ГОРДОЩІ АРХІМЕДОВОГО МІСТА

Потяг заїздить на чепурну стацію. Багато туристів. В місті з давньої слави залишилися свідками будівлі і святині. В середині нового міста святиня Діяни з дорійськими колонами. Також єпископська катедра вбудована (VII. ст.) в дорійські канелювані колони (до 8.5 м. високі) колишньої святині Мінерви. Ще нині видно навіть добре гарні округлі капітелі. Коло дверей мармурова старовинна хрестильниця, що її піддержують леви.

Напроти музей, один із найбагатших на Сицилії. Находяться в ній речі мистецької вартости, як саркофаг Адельфії, жінки графа Валерія, статуя Венери (без голови), бюст Зевеса і ін., сицилійська культура, збір монет, церковні ризи, тощо. Це все джерела, без яких історик Сицилії не може обійтися. По дорозі проходить багато людей — лиця здебільша грецького типу.

В своїм описі Сицилії згадує Ціцеро про Сиракузи ось так: „Що город Сиракузи найбільший зпоміж грецьких міст і найкра-

щий з усіх, про це ви часто чули. Так справді є, як говорять, бо має не тільки сильне укріплення, але з усіх боків, і від суходолу і від моря, має прегарний вид. Має також пристані, що доходять майже до самих домів**).

Недалеко від катедри, над морем тече джерело *Fontana Aretusa* — джерело Арезузи. Колись плила з нього солодка вода, по землетрусі 1170. р. солонна. Старий міт — як передають Овідій і Вергілій — каже, що ловчиню-німфу Арезузу переслідував божок пельопонезької ріки Альфей. Вона втекла на острів Артигію (Сиракузи), а Артеміда перемінила її в джерело; та Альфей дігнав її як воду в морі. Має ще означати, що культ Артеміди Альфеї перенісся з Олімпії до Сиракуз. Поза теперішнім містом лежало старе. Там нині залишився ще грецький театр, викопаний в V. ст. до Хр. у скалі. Його си-

*) *Urhem Syracusas maximam esse Graecorum pulcherrimam omnium saepe audistis. Est iudices ita, ut dicitur. Nam et situ est cum marito tum ex omni aditu, vel terra vel mari, praeclaro ad aspectum, et portus habet prope in aeficatione amplexuque urbis inclusos; qui cum diversos inter se aditus habeant in exitu coniunguntur et confluent Horum coniunctione pars oppidi, quae appellatur Insula mari diluncta angusto, pnte rursus adiungitur et continetur.*

дження уложені амфітеатрально в 46 рядах. Спереду видно видовбані в скалі діри на опори для сцени. Це третій щодо розмірів театр (150 м. в промірі) із грецьких театрів. За театром, на горі, давнє кладовище — пусті каверни-печери. З самої гори, з муру чудовий вид на Сиракузи й околицю. Можна було б з приємністю проходжуватися та радіти гарним видом і споминами, якби не спека, від якої просто голова крутилася, бо з гори пражить сонце, а з землі пече розпалений до гаряча мармур. Сиракузи, це найгарячіше місто в Сицилії і тому там росте папірус, нерідко на 10 м. високий.

В холоді дерев порозсідалася громада людей. Підходжу ближче, починаю розмову; це еспанські втікані. Бідняги, аж сюди їх загнала нужда.

Одна цікава річ, якої деінде не видно, т. зв. лятомія — *Latomia del Paradiso, Orrecchio di Dyonisio*. Це побіч театру велика щілина з давнього каменолому — 57 м. довга, 21 м. висока, а згодом малий отвір, що виходить до театру, звідки докладно можна було чути, що полонені, вкинені до цієї тюрми, навіть легеньким шепотом говорили. Якийсь Німець, тоді, коли я там був, цілими годинами висвистував різні мелодії

і любувався прегарним відгомомом. Про ці *atomiae* (λάς — камінь і τέμνω — тну) говорить і Ціцеро. Жахлива тюрма, в якій гни-ли один на одним невільники і полонені. Зверха *Latomia del Paradiso*, бо побіч гар-ний сад полудневих овочів. Ага, жертівник Гієрона II. (23 м. шир., 185 м. довга), на якій принесли 450 волів в честь Зевеса за осво-бдження Сиракуз від тяжкої, нестерпної ти-ранії Тразибуля (467). Гієрон II. відновив лише цей жертівник (240 до Хр.). Кількасот метрів далі римський амфітеатр з часів Ав-густа, також викопаний в скалі — театр тро-хи в занедбанім стані. За амфітеатром цер-ква Сан Джованні з 1182. р. і катакомби. Церква теж занедбана. З боку церкви вхід до крипти св. Маркіяна, що походить з IV. ст. Замітні, але мало збережені фрески Пре-свят. Трійці і св. Маркіяна. Повно румови-ща, бо мало господарі цікавляться тим, хоч о. д-р С. Баррера написав про це спеціальну студію. Щоб зробити образ св. Маркіяна для Підліської Гори, хотів я конечно діста-ти образок св. Маркіяна, але ніде не було його.

За церквою вхід до катакомб. Впрова-джує нас монах Францісканин з лампою. Го-ловні галерії 3 м. широкі, 2.5 м. високі. Це просто скрите підземне місто. На середині

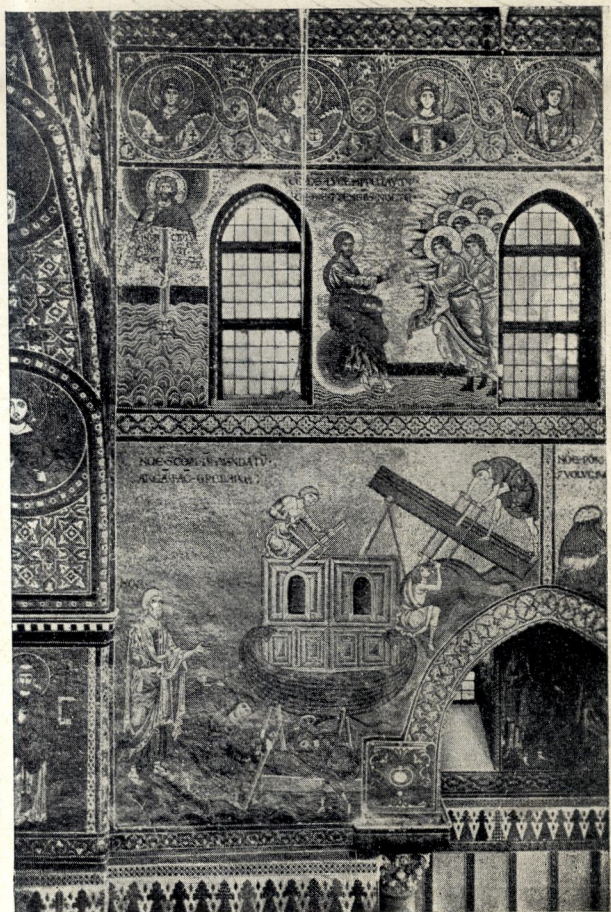
17. Абсида катедрі в Монреалі.

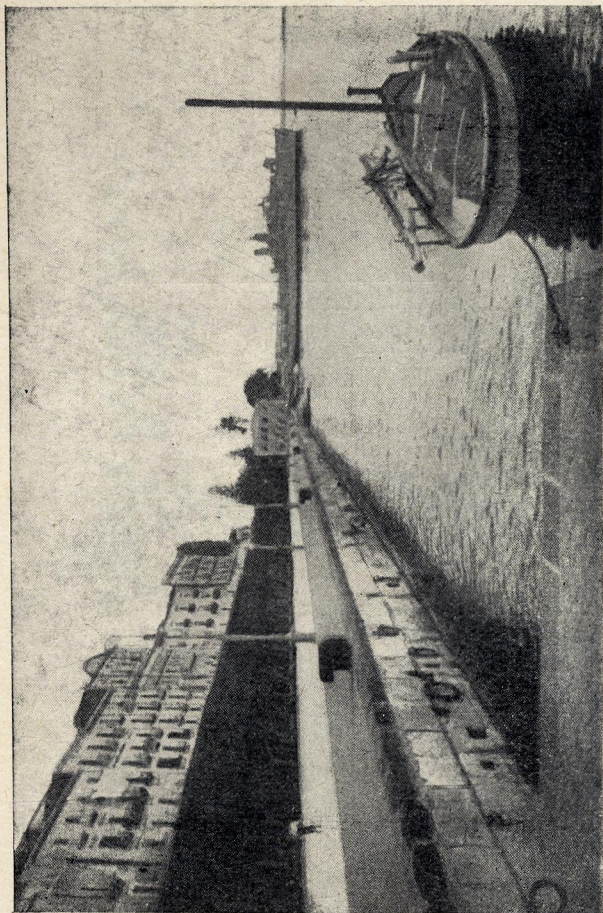
18, Пантократор. Мозаїка в монреальській катедрі.

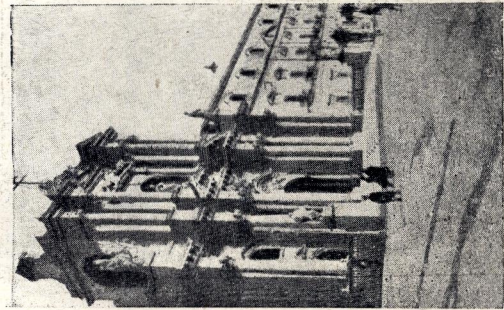
19. Ускінення глави св. Павла. Мозайка з XII. стол. в монреальській катедрі.

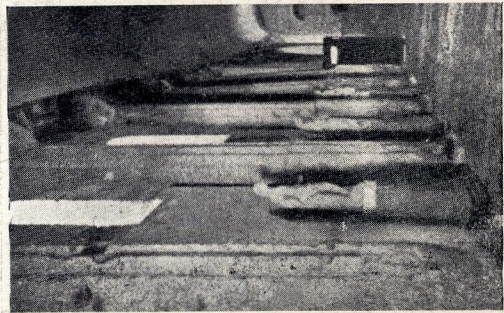
20. Будова ковчега. Мозаїка з XII. стол.
в монреальській катедрі.

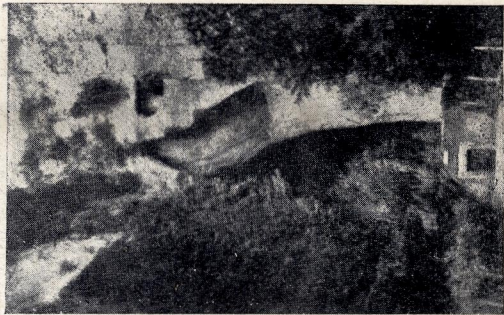
21. Аргюзанска променада в Сиракузах.

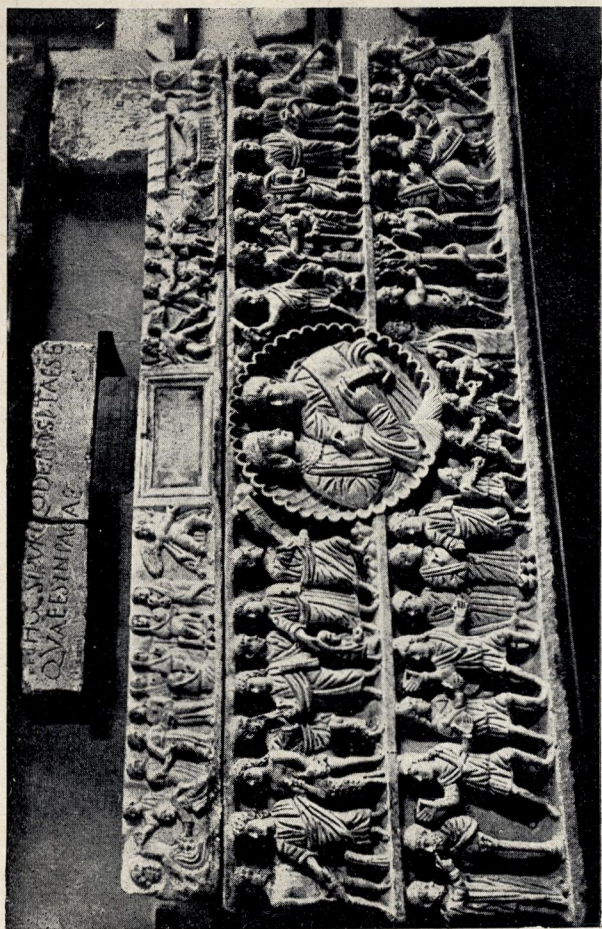
22. Катедрa в Сиракузах.

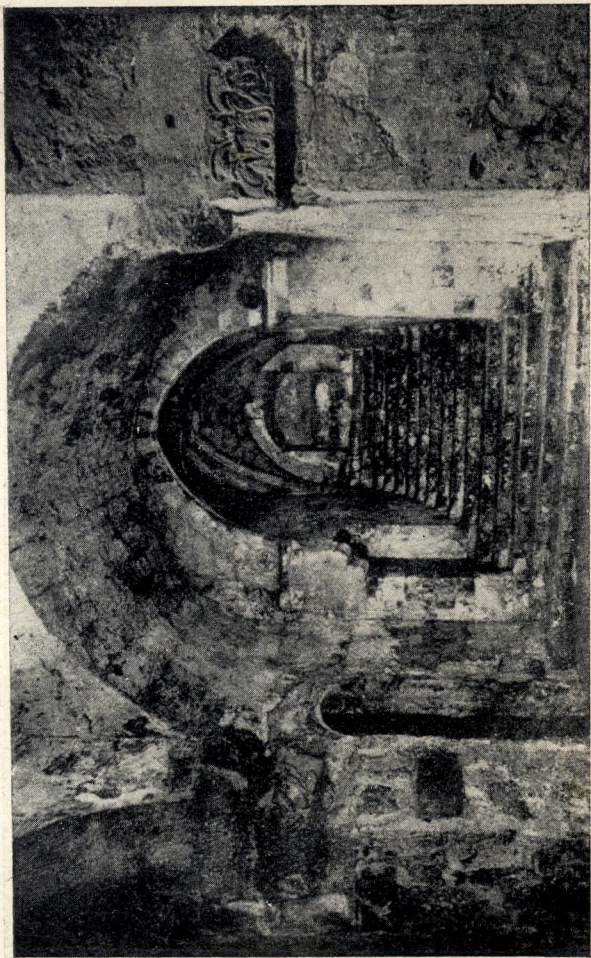
23. Нутро катедри в Сиракузах.

24. Лятомія в Сиракузах.

25, Саркофаг Адельфії в сиракузанському музею.

26. Крипта св. Маркіана в Сиракузах.

обширна каплиця. Під престолом був похований єпископ. По обох боках молитовні ведуть довжезні коридори, що перехрещуються в різних напрямках. На перший погляд видаються ті катакомби більші, ніж римські. Видно навіть, що стелі коридорів були прикрашені штукатурою. По обох боках коридорів вижолоблені каверни на тіла. З гарніших різьб і прикрас помітно, що там поховані були деякі заможніші християни. У вижолобленнях лежить ще тепер багато костей. Грунт — це вистигла вулканічна лява, суха і легка до жолоблення. Нема вогкості і тому було приємно в полудневу сиракузанську спеку проходжуватися по катакомбах і відпочити серед тихої атмосфери перших святих християн.

Християнство датується в Сиракузах від I ст. Св. Павло задержався був там в переїзді в 61. р. три дні. Мучениками були перші єпископи Катанії, Акрагасу, Палерма, Мессинії і ін. В V. ст. Єпископ Риму уважався за митрополита Сицилії, римська Церква мала там великі посілості. Звідси походить такий тісний звязок Риму з Сицилією. Багато Папів, це уродженці Сицилії, як Агатон (678. р.), Лев II, Стефан IV. (768. р.) і ін.

Коли так думка скаче з події на подію

і мчить через століття, то справді сиракузанська земля і море промовляє до нас могутньою мовою тисячлїть. Мимохїть ти-снеться питання: Чим врешті ті всі туземні змагання кінчаються? Великою купою звалищ і згарищ...

Тїєю самою дорогою вернувся я назад до Палерма. На жаль, і коли їхав і вертався попри Етну, все була вона закрита димом. На стації в Палермі ждали гостинні господарі, щоб відвести мене додому.

7. ГРЕКО - АЛЬБАНЦІ ТА ЇХ ОСЕЛІ

Завдяки о. ректорові я познайомився в Палермі з визначнішими греко-католицькими священиками й світськими. Передусім вибиваються дві особи, а це брати Петротти. Один з них, священик, викладає грецьку мову в університеті в Палермі та написав кілька наукових праць з альбанського й сицилійського минулого. Другий, лікар, це секретар уніоністичної акції в Італії, на чолі якої стоїть сам кард. Лявітрано. Вони приходили до Семинарії і ми гуторили на сицилійські церковні й світські теми. Щоб мене зазнайомити краще з альбанським буттям, лікар запропонував мені, щоб я поїхав до найбільшого їх села, Пяна деї Гречі. І справді другого дня ми попрямували туди автом. Була неділя (30/V). Гарна погода. Ми виїхали за Палермо, і шлях поволі здійсмався вгору. Переїхали ми через малі оселі — околиця гориста, збіжжа, а далі верховина, полонини і порослі травою верхи гір. Ми їхали так трицятькілька кільометрів. По до-

розі годі було говорити з людьми; що більше вверх, то ноша змінялася.

Врешті доїхали ми до села. Розложилося воно у стіп гір і подобає скоріш на гірське містечко. Має ок. 10.000 мешканців і повстало в 1487. р. Входимо до головної церкви, що має належати до нового єпископа. Іконостасу нема і взагалі помітні сильні сліди „литинізуючого періоду”. Архитектура гарна, церква обширна, але потребує основного ремонту.

Правилася Служба Божа. Пізнати деякі відхилення від теперішнього грецького обряду і латинський вплив. Людей небагато, переважно жінки. Спів гарний і голоси ніжні.

В церкві кілька кращих образів мистця Д' Антона, передусім св. Миколай. Головний образ — Матери Божої Одигітрії, який принесли з собою альбанські втікачі, коли покидали свою батьківщину. Почитання і привязання до Матери Божої в них дуже велике. За престолом, у захристії стара бібліотека й архів, прегарні старі, гаптовані ризи. Найцінніше з усього — грецька Євангелія з XI. ст., що її також принесли Альбанці, втікаючи зі своєї батьківщини. Я радив, щоб вони з того створили свій малий музей, який певно буде притягати подорожніх і зробить їм добру рекляму.

В селі є аж 4 парохії византійського обряду з окремими церквами. Є також і одна латинська. Я обійшов усі. В новіших церквах є вже іконостаси. Відвідав я також малий інтернат — захист для дівчат, що його удержують монахині. Всі говорять по-альбанськи і намагаються зберігати свій обряд. З тераси на даху захисту найкращий вид на ціле село й високорівню.

Опісля був я ще в кількох домах, щоб подивитися на життя Альбанців. Деякі досить заможні. Займаються переважно управою ріллі. Ноша жінок сороката, зближена до грецької. Зверху накидають на себе нагортку, в роді мантиї.

Звідки ж взялися тут Альбанці? — питаю. Ще в XV. ст. виємігрували вони під напором Турків, бо їх великий князь Скандерберг не міг устоятися. Вони осіли в Калябрії і на Сицилії. Пізніше їх дуже латинщено, але ще нині є їх усіх в Італії понад 100.000. В останніх десятиліттях Апостольський Престол дуже занявся ними; щоб зберегти їх перед златинщенням, утворив окрему епархію та іменував єпископа византійського обряду в Люнгро в Калябрії.

На Сицилії віддав тогочасний латинський архієпископ у Палермі альбанським

втікачам на осідок саме Пяна деї Гречі. Є ще кілька альбанських сіл, між іншими Меццоюсса, де є монастир ОО. Василян з Гротаферрати.

На Сицилії належать Альбанці аж до двох латинських архієпископів, в Монреалю і Палермі. Саме тепер стараються, щоб злучити їх в окрему епархію з окремим єпископом, що й сталося недавно. Треба подивляти в Альбанців велике привязання до свого обряду, що зберегло їх і не дало їм розплистися серед латинського моря. Залюбки співають вони народню пісню: „Прощай, Альбаніє, вже тебе більше не побачу”.

Вернувшись, оглянув я ще властиву семинарію в місті і церкву з гарними образами, кисти одного з ченців з Гротаферрати, та відвідав гріб о. Юрія Гузетти (Giorgio Guzetta), що розпочав альбанський ренесанс. Був то святий священник, з роду Альбанець, але златинщений. Належав до Ораторіянців. Взявся ревно за двигнення альбанської Церкви і византійського обряду. Остався до смерти латинником, бо вважав, що так може серед тодішніх обставин більше допомогти своєму народові й Церкві.

8. УНІЙНА АКЦІЯ СИЦИЛІЙСЬКИХ АЛЬБАНЦІВ

У неділю ввечорі зійшлися ми ще до семінарії на розмову. Семінарія, це справді осередок альбанського руху. Прийшов с. проф. Петротта, лікар д-р Росоліно Петротта і о. віцеректор, молодий Іван ді Маджджо. Вони мають у своїх руках щілий провід унійного альбанського руху. Їх журба — зберегти свій нарід, а в конкретнім випадку одержати остаточно свого єпископа.

Великим їхнім покровителем є кард. Лявітрано, який також має до них повне довіря і помагає їм справді по-батьківськи. Заохочені енцикліками Св. Отця і унійним рухом серед Слов'ян, оснували вони в себе в 1928. р. *Circolo di Studi sull' Oriente Cristiano*. На жаль, каже о. Петротта, хоч як Альбанці історично й географічно близькі до християнського Сходу, то на ділі ментальністю вони від нього дуже віддалені і ним до сі не займалися. Тому хочуть звернути свою увагу на зєдинений і незєдинений Схід.

Спочатку християнство ширилося на Си-

цилії у латинським обряді, але від часів цісаря Констанса став переважати византійський обряд, зєдинений з Римом. Не піддалися вони іконоборству, але залишилися вірними Апостольському Престолові. Щоправда, пізніше Григорій Асбеста, архієпископ Сиракуз, святив Фотія, але сам Григорій не жив у Сиракузах і схизма не знайшла сильнішого відгону на Сицилії. Навпаки, Сицилійці видали багато святих: св. Зосим еп. Сиракуз був учеником св. Петра, св. Лев, мученик з Катанії, св. Лука з Таорміни, багато письменників, монахів-Студитів. Далі побудували Сицилійці безліч церков і монастирів, прикрашених византійськими мозаїками. Все це свідчить про визначний вплив византійського християнства й культури на Сицилію. Навіть в арабсько-норманській добі він був тут дуже значний. Та в XV. ст. византійський обряд майже щез з Сицилії і тоді саме примандрували сюди Альбанці. Вони навязали до старих східніх традицій і піддержали їх.

Половний осідок східнього обряду є Мала Семинарія, хоч яка вона, на наші відносини, мініатурна. Вона скуплює біля себе одиниці, що займаються Сходом і відправою богослужб у византійським обряді, та презентує східню Церкву на Сицилії. Оснував її, як сказано, Ораторіянець о. Гузетта в

1734. р. і тому обходили величаво її 200-літній ювілей у 1934. р. З вдячності стараються сицилійські греко-католики про канонізацію о. Гузетти.

Згаданий скромний Кружок „Чіркольо” почав свою метку діяльність. Саме в 1929. р. прийшов до Палерма теперішній кард. Лявіртано і занявся щиро ділом зєдинення, так що в 1930. р. влаштовано у Палермі від 27. IV. до 4. V. „Тиждень для Сходу”. Тоді приїхав сюди і єп. Д’Ербінї. Впродовж тижня виголошено там низку цікавих рефератів. Ось їх заголовки: Єп. d’ Herbigny: Боротьба совітів з релігією; Єп. Schiro: Про літургію; Єп. Mele: Про літургію; Пос. А. Pecorars: О. Юрій Гузетта; о. R. Capasso: Почитання Божої Матері на Сході; De Meester: Способи приспішення Зєдинення; Р. Gordillo: Папські Енцикліки; Р. Mula: Навернення мусулман; о. Lorenzo de Salemi: Капуцини в Греції; о. В. Trapolino: о. Іван з Парми і Бонавентура; о. Mignosi: Св. Августин в Ліоні і Схід; о. G. Petrotta: Східня Церква перед і по схизмі; о. Stinco: Зв’язки сицилійської Церкви зі Сходом; о. Spallanzani: Думки і бажання в справі унійної акції і про вплив византійського мистецтва й музики.

Та впало тоді одно слово, що викликало великий спротив у Сиракузах. А саме там

сказав котрийсь із доповідачів, що хоч Сицилія причинилася до схизми, бо Григорій Асбеста святив Фотія, то проте вона хоче ревною працею на полі зєдинення відплатитися Апостольському Престолові. Тоді Сиракузанці запротестували проти того, кажучи, що вони в схизмі ніколи не були, а Григорій Асбеста ніколи в Сиракузах не мешкав. Щоб їх перепросити, рішено відбути в 1931. р. „Унійний тиждень” у Сиракузах. Тоді виглосили там між іншим доповіді: о. Петротта про византійський обряд на Сицилії; о. Музумечі про Григорія Асбесту, о. Пернічіяро про сицилійських Святих і ін. По таких вдалих спробах перетворено „Кружок” в „Associazione cattolica italiana per l' Oriente Cristiano”, а на її чолі станув кард. Лявітрано. За її прикладом повстала в Римі „Pia Associazione di S. Nicola di Bari”.

Сицилійська Асоціяція влаштувала потім у 1934. р. „Унійний тиждень” у Венеції і відсвяткувала 200-літній ювілей своєї семінарії. Венецький унійний похід на площі св. Марка належав до найкращих маніфестацій.

„Четвертий тиждень” відбувся в Барі 1936. р. Для цікавості — ось ісписок тем рефератів у Барі: Еп. Mele: Точки єдности: 1) Евхаристія, 2) Почитання Божої Матери, 3) Почитання св. Миколая; Еп. Sanna: Про ве-

ликих Отців Східньої Церкви; Еп. Rostagno: Папа і поворот незєдинених; Еп. Falconieri: Взаїмна любов; Проф. Mignosi: Церква і революція в Росії; Р. Minisci, монах з Grottaferrata: Про зєдинення в Італії; De Meester: Літургійний культ Пр. Діви; Р. Mauroda Leonessa: Релігія в Етіопії; о. Ricciotti: Великі унійні Собори; о. Morello: Католицьке Апостольство для христ. Сходу; G. Castriolle: Про Альбанію.

А в наступнім „Conventus internationalis pro Oriente Christiano“ в Римі рішено централізувати цілу унійну акцію створенням постійної ради в Римі, до якої входили б представники окремих націй.

В літературі зазначилася Асоціація виданням у двох томах *Annuario della Associazione cattolica italiana per Oriente Cristiano* за 1936. і 1937. р. І так справді цьому невеличкому гуртові вдалося розбурхати цілу Італію і нема сумніву, що вони ведуть перед у цілій унійній акції в Італії.

Ми говорили довше на різні теми. Очевидно йшла мова і про наші відносини церковні, національні та про інші речі. Розмова затягнулася до пізної ночі. Тепла ніч, то й не відчувалося втоми. „Тепер на Сицилії безпечно — казав один із співбесідників. Колись страшно було вертатися ввечорі і не-

безпечно для життя. Бушувала ославлена сицилійська бригаантаджджа - (brigantaggio) і знана вам „мафія”.*)

Ми безпечно будемо вертатись додому, а ви спокійно спить до завтра, бо дорога до Джірдженто далека. Дорога до Сиракуз і до Джірдженто переконає вас, що Сицилія велика”...

*) Законспіроване тайне товариство, що повстало на тлі нужди населення і опанувало майже всі ділянки життя на Сицилії. Звідси й термін мафія.

9. АГРІГЕНТ І ЙОГО СВЯТИНІ

Другого дня вранці вибрався я знову в дорогу. Хоч утомлений вчорашньою подорожжю, проте з браку часу мусів я забути на втому та не жахатися нової цілоденної спеки. Їду до Агрігенту. В нас мало знане місто, хоч зберегло воно стільки пам'яток високої старовинної культури і положене найближче Африки. Давнє грецьке Акрагас (*Ἀκράγας*). Дорога веде серединою Сицилії, на полудне, в сторону Африки. Краєвид часто гористий, нагі, нічим не вкриті гори, гнейс, лупок, крейда. В долинах лани збіжжа і бобу, індійські фіґи, японські несполі, широколисті банани, дактилеві пальми, бавовна, оливки — все те зливається у своєрідну панораму. Поїзд несеться часом і верхами, тому око може обняти широчезні простори. Чим вище, тим зеленіші збіжжа і ціла рістня. На полонинах череди овець, кіз, ослів, мулів і свиней. Здалеку видно клуби диму. Це знані копальні сірки (*Zolfari, Recalmuto і Cattolica*). У воздусі заносить сірчаным запахом і порохом. Околиця назагал більше ди-

ка, в протилежності до попередньої біля Сиракуз.

Акрагас (Джірдженто, тепер Агрідженто), це останнє місто, яке побудували Греки на Сицилії у 581. р., родинне місто Емпедокля. В нім панував ославлений тиран Фаляріс, що живцем спалював для молоха людей. На замку стояв спіжевий бик, до якого вкидали живцем жертви.

В пунійських війнах заняли місто остаточно Римляни і назвали його Агрігентум. Нині воно таке велике, як Сиракузи, і числить коло 30.000 мешканців. В старовині мало воно 200.000 мешканців, а з невільникми і до 800.000. Положене на горі, з чудовим видом на цілий залив і море. Типи людей фенікійсько-картагінські й арабські.

Дорожкою підїхав я через місто на сямий вершок, де збудована катедра, що опановує цілу околицю і прегарний краєвид. Катедра присвячена Сан Джерляндю (San Gerlando) і збудована в XIV. ст. Нутро і зовнішність катедри змедернізовані, лиш вежа зберегла старовинний вигляд. В середині катедри осталося ще кілька колодн. В захристії добре збережений саркофаг з класичних часів. Зверху гарно різьблені релієфи, що зображують міт про Гіпполіта і

Федру. Вузькими вуличками вертаюся в напрямі стації до музею. В нім зберігається величезна скількість статуєток божків і героїв, лямпок, посудин, що їх знайдено при розкопках. На I. поверсі кілька образів-краєвидів, малюнків старих будівель, зрештою нічим незамітних.

Властива принада для подорожніх, це старовинні святині Агрігенту. Їду до них. Стара римська дорога, подекуди її частини виложені ще давньою цеглою. По обох боках шляху до святинь розлогі, темнозелені цитринові гаї. Це терен старовинного міста. Певно криють вони в собі цінні мистецькі пам'ятки, яких ще не видобула рука археолога. Підїжджаю у полудневу спеку до найдаліше положеної святині Юнони. Звідси мабуть найкращий вид у Агрігенті. Нове місто притулене до гори і зсувається терасовато вниз. По лівій стороні сади і розлогі лани збіж. На полудне кілька святинь, одна за другою, а далі пристань і море. Спека страшенна, правдиво африканська, хоч африканських берегів не видно. Попри святиню веде стара дорога, виїжджена в камені, так що добре можна вимірити ширину римського воза. Побіч — виковані в скалі гроби, розбиті й поторощені вандальською рукою.

Вигляд святині Юнони виявляє простоту

з високомистецьким смаком. Вона була присвячена т. зв. Юноні Ляцінії. Чистий дорійський стиль. Її збудовано в V. ст. пер. Хр. Гарні дорійські капітелі, прості, без орнаментики метопи та поважні колюмни зливаються у незвичайно маєстатичну цілість. Колюмни симетрично уложені, так що 13 є в довжині, а 6 у ширині. Довжина святині виносить 49 м., а ширина 19 м. Мабуть у підібраній гармонії ширини і довжини та в уложенні колюмн лежить неперевищена краса і велич простоти. Святиня підноситься на терасоватій підмурівці - сходах і тому робить вражіння, наче б виростала з землі. В середині стояла статуя, якої — очевидно — тепер нема.

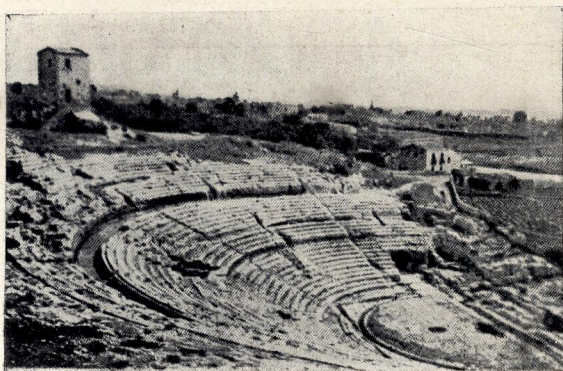
Кілька хвилин ходу вниз дорогою стоїть святиня Конкордії, одна з найкраще збережених святинь з V. ст. Всі колюмни уложені як у святині Юнони. Стиль незвичайно простий та тому такий монументальний і маєстатичний. Знов 13 колюмн у довжині і 6 у ширині (*hexastylus peripteros*). Колюмни мають 1.5 м. у промірі і тому вигідно можна було сховатися за ними в тіні та спокійно любоватися архитектурою. Лагідний зефір повівав від моря. Щойно тоді зрозумів я його чар серед спеки та поетичне надхнення кля-

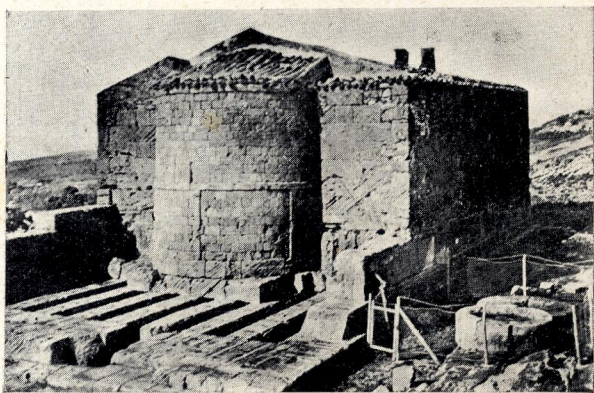
27. Краєвид коло Сиракуз.

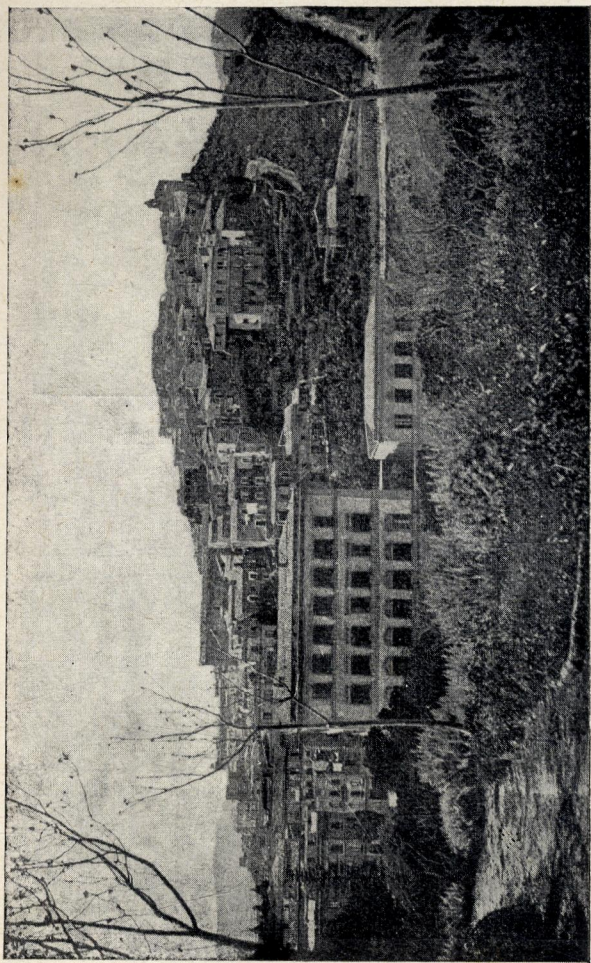
28. Церква св. Івана в Сиракузах.

29. Грецький театр у Сиракузах.

30. Святища Деметери з жертівниками в Агрігенті.

31. Загальний вид Агрігенту.

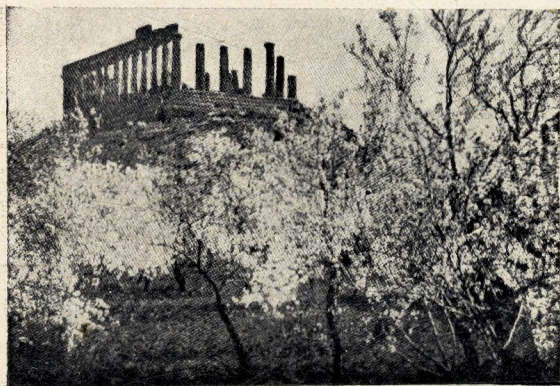
32. Святиня Конкордії в Агрігенті.

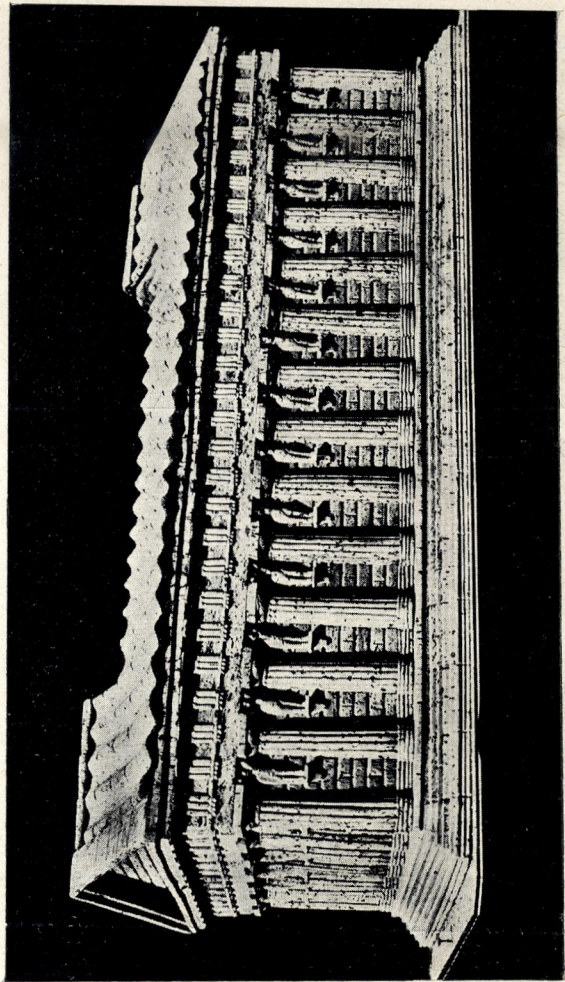
33. Святиня Конкордії в Агрігенті.

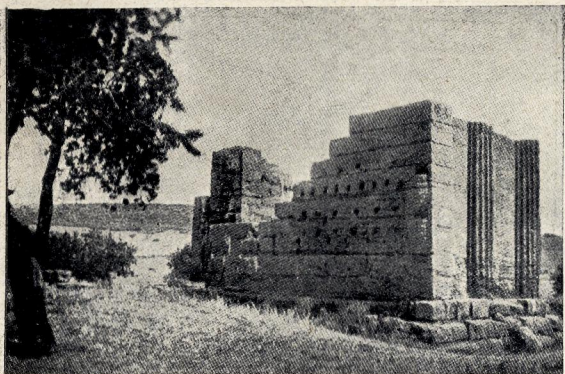
34. Святиня Кастора і Полюкса в Агрігенті, серед квітучих мігдалів.

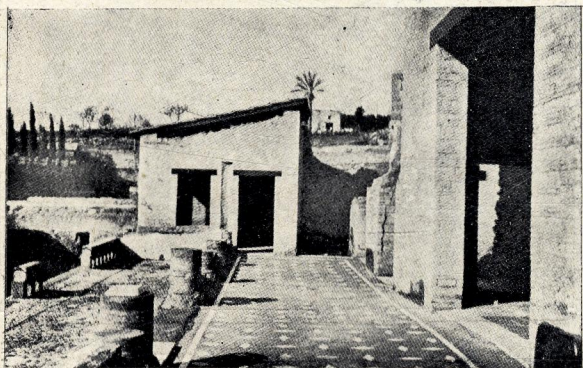
35. Святиня Юнони в Агрігенті серед квітучих мігдалів.

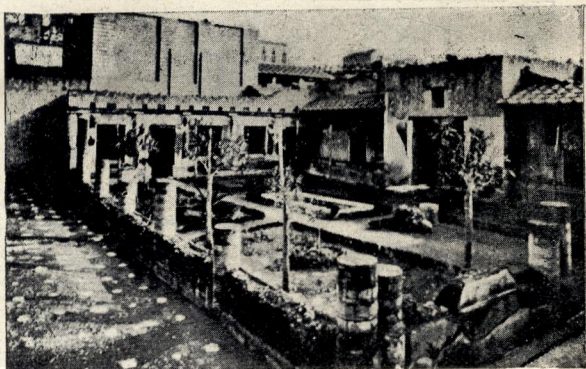
36. Реконструкция святилища Зевеса в Агригенті.

37. Святиня Ескуляпа в Аґріґенті.

38. Дім і город, Геркуланум.

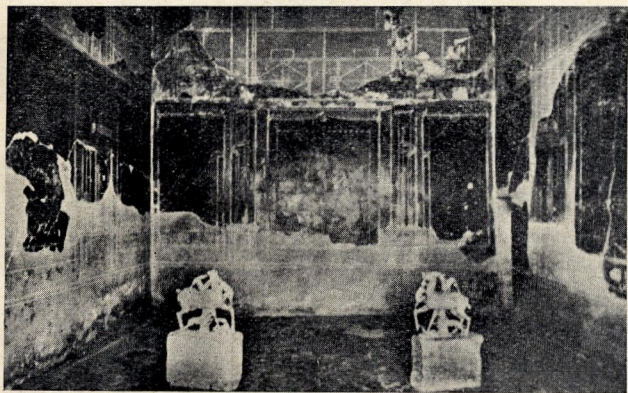
39. Город і дома, Геркулянум.

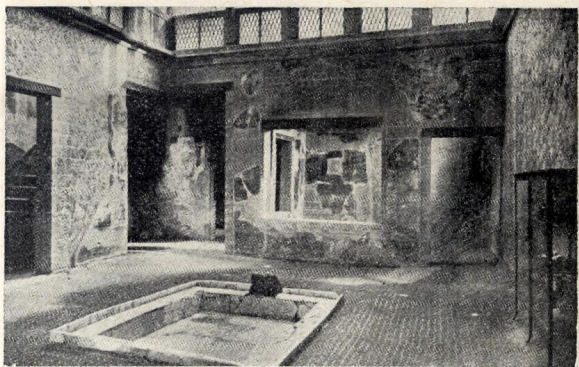
40. Басейн у лазні, Геркулянум.

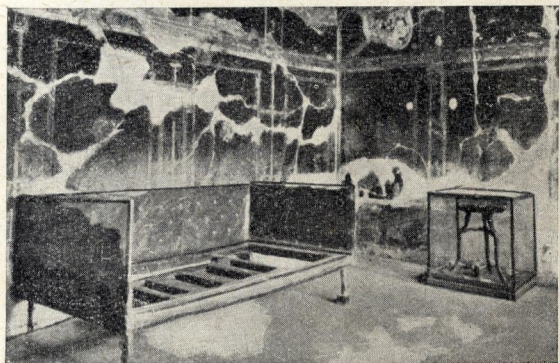
41. Міська вулиця, Геркуляnum.

42. Нутро дому, Геркуляnum.

43. Атріум, Геркулянум.

44. Нутро дому з меблями, Геркулянум.

сичних поетів, що присвячували йому стільки уваги і величали його благодатний вплив на втомлену і виснажену людину.

Відітхнувши трохи, я пішов знов тією самою дорогою, вниз до катакомб. Вони походять з II. ст. Саме тоді у найсильніших поганських осередках стало процвітати християнське життя. Знаком цього є катакомби. Скрилося воно у підземелля, щоби набрати сили і повалити всевладних божків. Християни почали копати гроби коло шпихліра, який видовбали в землі-ляві для переховання збіжжя. З шпихліра — *σύλλος* зробили молитовницю, а побіч неї почали копати коридорі з аркосоліями і льокулями на мерців. Якщо б хтось з тодішніх самовидців встав і розповів про подвиги перших християн і їх неустрашимість у вірі і життєвій боротьбі, ми зрозуміли б краще той надприродний процес, що почав діяти в поганських душах.

За катакомбами лежить ще в руїнах святиня Геракля, з якої намісник Сицилії Веррес хотів забрати крицеву статую Геракля. Дальше стоїть святиня Зевса і Кастора й Полюкса. Почав їх відкопувати якийсь Англієць і не докінчив складати усіх колумн. Побіч святинь знову багато відчинених, мабуть сплюндрованих гробів, що серед отрутаючої краси

роблять пригноблене вражіння. По лівій стороні, лицем до моря, стоїть висока вежа Tomba di Terone (405 — 200 пер. Хр.), мабуть пам'ятник володаря Тімолеона (†337?), що похований у Сиракузах. Зрештою Терон (488 — 472), якого славить Піндар, був знаний з своєї доброти і лагідности. Найславнішим володарем був Емпедокль (490—430), що старався полекшити недолі мешканцям і тому Агригентійці його просто боготворили.

Були це милі і зворушливі переживання з класичного світу і початків християнства. Хотілося ще скочити до Африки — цеж недалеко, бо тільки 120 км., — однак недостача гроша і часу казала вертатися до дому. Знову тією самою дорогою, просто до пристані,

10. ПОВОРОТ

У пристані ждали о. ректор Пернічіяро, тепер вже єпископ, і доктор Петротта. Небагато було часу на розмову. Треба було входити на корабель, бо він точно в означений час відходить. Ми щиро розпрощалися. Короткий побут зблизив нас до себе.

Я увійшов на поміст. Той самий вид, який я не раз бачив перед відчаленням корабля. Зібрані на березі махали руками й хусточками, може неодні вже більше не побачаться. Заскрипіли підвої і двигуни, позамикано двері і на знак сирени корабель став помалу й маєстатично відбивати від берега. За кілька хвилин ми виїхали з пристані на повне море. Довкола синява. Здалеку золотаві, легкі хвилі, якими море наче давало слабі позначки життя по цілоденній спеці. Заходило сонце за хмари. Високі скелі берегів Сицилії зачервонілись, спроквола стали обвиватися легким серпанком мряки і зникали... Багато рибалок виїхало на нічний полів, розпустили вітрила і сунулися по воді, незначно дотикаючи веслами поверхні. Закидали сіти.

Ще хвилинка, в сумерку потонули рибалки та зникла з виду Сицилія.

Недовгий був мій побут на Сицилії—та стільки нових вражінь! Здається, наче сон минуло цих кілька днів, й пересунувся наче на екрані острів, його мешканці, міста і велика історія.

На кораблі гамір, годі протиснутися — так багато подорожніх. Гудять, курять, ходять по покладі. Чути розмови на купецькі, наукові й політичні теми. Купці і прогульковці діляться своїми враженнями, всі вдоволені з своїх виправ. Коло 11-ої години вночі гамір втихає і чути лише плюскіт води.

Над ранком, коли сонце сходило, показалися береги Неаполю. Зразу лиш їх силуетки, а далі щораз краще і виразніше, — одна з найкращих панорам світу. По лівім боці Неаполю залив і пристань Pozzuoli, де причалив був св. Павло і пробув там 7 днів. Дальше елізейські поля з виставними віллями Ціцерона, Горация й цезарів. Побіч Сольфатара з вигаслим вульканом, де ще нині добуваються випари й газу. Накінець найстарша грецька оселя в Італії, Киме, з своєю сибіллею.

По правім боці Везувій, чистий і ясний, як рідко коли. Дим підносився просто вгору,

як з димаря. Перед кільканацяти літами, коли я ходив на вершок до кратеру, було повно диму і мряки, так що аж коло полудня прояснилося. У стіп нерозлучні жертви Везувія — Помпеї, Геркуланум, Стабіє, засипані в 63 р. до Хр. Разом цілі міста, доми, святині і людей присипав Везувій лявою й попелом. То була жахливо-трагічна сцена, як мешканці, втікаючи, брали на голову подушки, щоб охоронити себе від ударів каменів, що їх викидав вулкан. А що затьмив він попелом і димом сонце, то втікачі брали у руки смолоскипи, щоб знайти дорогу. Пригадую собі кілька таких сцен з Помпеїв, де, по відкопанні ляви, видно, як утікав якийсь патрицій з посудиною повною золота і впав на землю. Його скарб висипався і разом з ним патрицій опинився під лявою. Інший знову не встиг утекти з собакою. Старший Пліній прийшов з Мізенум з фльою на поміч загибалим містам, але й сам не втік перед смертю.

Наче ниткою тягнуться над берегом міста Соренто, місце уродження Торквата Тасса, з незабутнім видом на море, Салерно, Амальфі, Пестіум, — колись цвітучі міста, а нині веселі містечка. Накінець перед нами острів Капрі з славною блакитною гротою — *grotta azzura*. Пригадую собі також, як у її

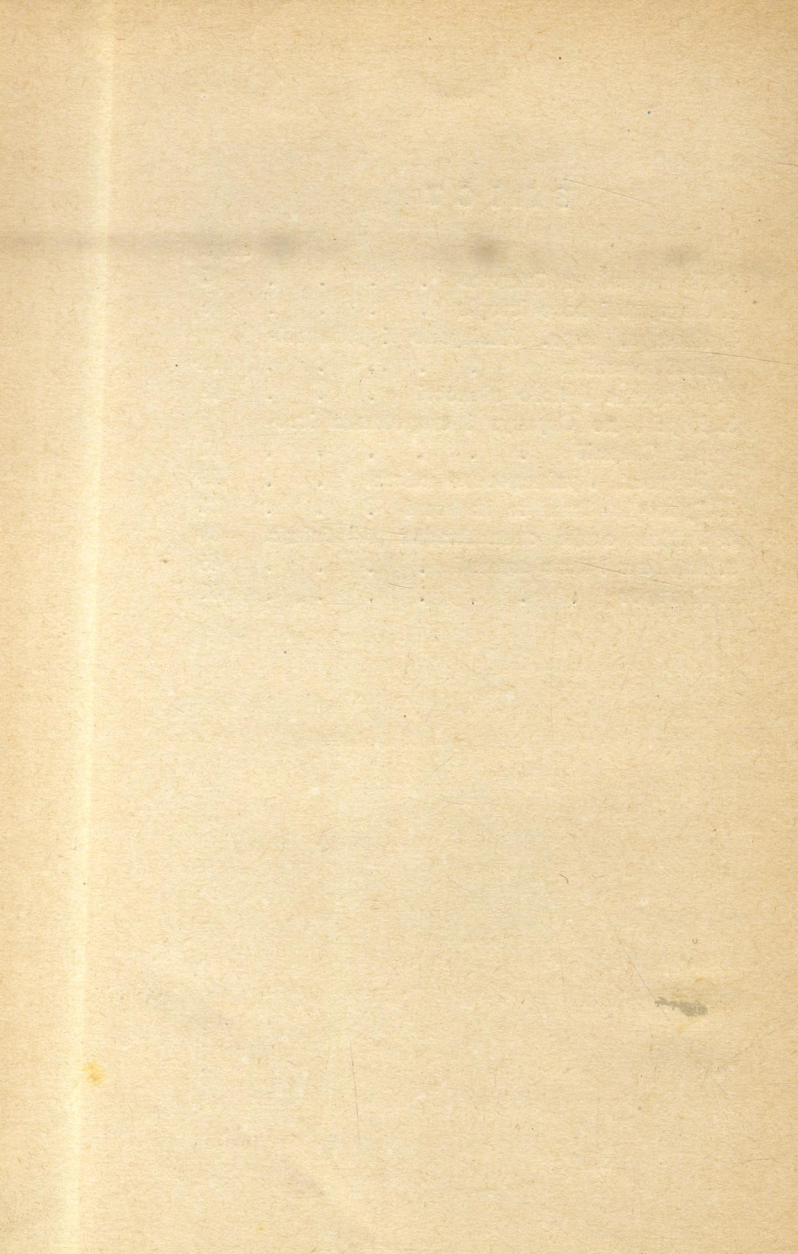
воді все набирає срібної краски, а малі хлопці вміють ловити вкинені сольди, поринаючи у воду. Ціла околиця має у собі стільки радості й погідної усмішки, що навіть дуже прибитий чоловік, забув би тут усю журбу та зрадів би. Сам Неаполь, серед помаранчевих і цитринових садів, оливок, піній, кактів і винограду будився зі сну.

Корабель щасливо причалив. Вода хлюпала й біла ритмічно об беріг. У пристані купці виспівують „ранні пісні” про свої товари і заохочують до купна. Кажуть, що в Неаполі — навіть як ведуть на вулиці злочинця до карцеру, то він весело співає. Нема тут студіні ані голоду, ніхто не кулиться і легко добує хліба на прожиток. Які щасливі ці люди півдня!

З М І С Т

	стор.
1. По дорозі на Сицилію	5
2. Палермо і його історія	8
3. Катедрa, кард. Лявітрaно і визaнтії- ські мозаїки	14
4. Монреале і його цінності	18
5. Дорога до Сиракуз і старовинна істо- рія Сицилії	21
6. Гордощі Архімедового міста	29
7. Греко-Альбанці та їх оселі	35
8. Унійна акція сицилійських Альбанців	39
9. Агрігент і його святині	45
10. Поворот	51

СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ

1. Монте Пеллегріно в Палермі. На морі вітрильники	16
2. Загальний вид Палерма	16
3. Монте Пеллегріно в Палермі. На морі гідроплян	16
4. Політеама в Палермі	16
5. Катедра в Палермі	16
6. Великий театр у Палермі	16
7. Церква Марторана в Палермі	16
8. Копула церкви Марторана в Палермі	16
9. Коронація Рогера II. Мозаїка в церкві Марторана в Палермі	17
10. Ісус Христос. Византійська мозаїка з XII. ст. в Капелля Палятіна в Палермі	17
11. Частина мозаїк з Капелля Палятіна в Палермі	17
12. Загальний вид Монреале	17
13. Колюмнада бенедиктинського монастиря в Монреале	17
14. Колюмнада і фонтан з XII. ст. в монреальському бенедиктинському монастирі	17
15. Капітелі колюмн у бенедиктинському монастирі в Монреале	17
16. Нутро катедри в Монреале (XII. ст.)	17
17. Абсида катедри в Монреале	32
18. Пантократор. Мозаїка у монреальській катедрі	32
19. Ускіновення глави св. Павла. Мозаїка з XII. ст. в монреальській катедрі	32
20. Будова ковчега. Мозаїка з XII. ст. в монреальській катедрі	32
21. Аретузанська променада в Сиракузах	33
22. Катедра в Сиракузах	33
23. Нутро катедри в Сиракузах	33
24. Лятомія в Сиракузах	33
25. Саркофаг Адельфії в сиракузанському музею	33

26. Крипта св. Маркіяна в Сиракузах	33
27. Краєвид коло Сиракуз	48
28. Церква св. Івана в Сиракузах	48
29. Грецький театр у Сиракузах	48
30. Святиня Деметери з жертівниками в Агрігенті	48
31. Загальний вид Агрігенту	48
32. Святиня Конкордії в Агрігенті	48
33. Святиня Конкордії в Агрігенті	48
34. Святиня Кастора і Полюкса в Агрігенті, серед квітучих мігдалів	49
35. Святиня Юони в Агрігенті серед квітучих мігдалів	49
36. Реконструкція святині Зевеса в Агрігенті	49
37. Святиня Ескуляпа в Агрігенті	49
38. Дім і город, Геркуляnum	49
39. Город і дома, Геркуляnum	49
40. Басейн у лазні, Геркуляnum	49
41. Міська вулиця, Геркуляnum	49
42. Нутро дому, Геркуляnum	49
43. Атріум, Геркуляnum	49
44. Нутро дому з меблями, Геркуляnum	49

ПРАЦІ ЦЬОГОЖ АВТОРА:

1. DIE TRINITÄTSLEHRE DES BYZANTINISCHEN PATRIARCHEN PHOTIOS. Innsbruck 1921. 90. 8°.
2. DE AMORE MUTUO ET REFLEXO IN PROCES- SIONE SPIRITUS S-I EXPLICANDA. Leopoli 1923. P. IV + 29. 8°.
3. БОГОСЛОВСЬКЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО І ЙОГО СТАТУТИ. ЛЬВІВ 1924. Стр. 35. 16°.
4. СВ. ТОМА З АКВІНУ І СХОЛЯСТИКА. Львів 1925. Стр. 76. 8°.
5. СВ. СВЦМ. ЙОСАФАТ КУНЦЕВИЧ. Матеріали й розвідки з нагоди ювілею зібрав о. др. Й. Сліпий. Львів 1925. Стр. 261. 8°.
6. DE PRINCIPIO SPIRATIONIS IN SS. TRINITATE. Leopoli 1926. P. VIII + 120. 8°.
7. NUM SPIRITUS SANCTUS A FILIO DINSTIGUA- TUR, SI AB EO NON PROCEDERET? Leopoli 1927. P. 35. 8°.
8. ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА БОГОСЛОВСЬКА АКАДЕ- МІЯ І ЇЇ СТАТУТИ. Друге видання. Львів 1933. 8°. 32 ст.
9. ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ДУХОВНА СЕМИНАРІЯ У ЛЬВОВІ. Частина I. Матеріали і розвідки зібрав о. др. Й. Сліпий. Львів 1935. 8°. 244 ст.
10. ГР.-КАТ. БОГОСЛОВСЬКА АКАДЕМІЯ У ЛЬВОВІ В ПЕРШІМ ТРЬОХЛІТТЮ СВОЙОГО ІСТНУВАННЯ (1928—1931). Львів 1932. Стр. 109. 8°.
11. ПАЛОМНИЦТВО ДО СВ. ЗЕМЛІ. Львів 1935. Стр. 200. 16°.
12. ПОДОРОЖ ДО АНГЛІЇ. Львів
13. ШЛЯХОМ ОБНОВИ. Львів 1928.
14. ВІРА І НАУКА. ЛЬВІВ 1935. Стр. 24. 8°.
15. ГР.-КАТ. БОГОСЛОВСЬКА АКАДЕМІЯ У ЛЬВОВІ В ДРУГІМ ТРЬОХЛІТТЮ СВОЙОГО ІСТНУВАННЯ (1932—1934). Львів 1935. Стр. 173. 8°.

ВИДАВНИЦТВА ПІД РЕДАКЦІЄЮ АВТОРА:

16. Аскетична Бібліотека Гр.-кат. Духов. Семинарії у Львові. Тт. I—VI.
17. Богословія. Науковий тримісячник. Тт. I—XIV.
18. Видання „Богословія“. Тт. I—XXIII.
19. Праці Богословського Наукового Т-ва. Тт. I—X.
20. Праці Гр.-кат. Богословської Академії. Тт. I—XIV.

264
(1986)

РЛ 6198у

О. Д-р. ЙОСИФ СЛІПІЙ: СИЦИЛІЯ

61485/2
10.065

о. Д-р Йосиф Сліпий

СИЦИЛІЯ

Жмут споминів
з подорожі